
200
map myśli
o specjalnych potrzebach edukacyjnych
Od rozpoznania bariery do dostępnego udziału
8 obszarów • 200 tematów • konkretne dostosowania

Jak czytać i wykorzystywać mapy

Centrum nazywa jeden problem organizacji nauki. Kolorowe gałęzie porządkują potrzeby, działania, przykłady i obserwację. Strzałka poprzeczna pokazuje, co wpływa na inne działanie.

Wybierz mapę na podstawie konkretnej bariery, nie samego rozpoznania. Sprawdź perspektywę ucznia, wybierz jedno dostosowanie i ustal sytuację obserwacji.

Po kilku podobnych sytuacjach porównaj udział, wysiłek i samodzielność. Zapisz, co zachować, zmienić lub omówić z zespołem.

Mapy mogą służyć do rozmowy, planowania lekcji i przypominania uzgodnień. Nie zastępują diagnozy ani dokumentacji ucznia.

Prawa, zakres i indywidualizacja

Materiał edukacyjny zawiera autorskie syntezy i przykłady szkolne. Przykłady są fikcyjne. Nie jest narzędziem diagnozy, terapii ani poradą prawną.

Nie każdy uczeń z tym samym rozpoznaniem potrzebuje tych samych zmian. Uzgadniaj wsparcie z uczniem, rodziną i właściwymi specjalistami. Sprawdzaj komfort oraz możliwość odmowy.

Nie wpisuj danych identyfikujących ucznia do publicznych narzędzi AI. Korzystaj z procedur ochrony danych obowiązujących w placówce.

Źródła opisują podstawy pracy; szczegółowe zalecenia i aktualne przepisy wymagają sprawdzenia w danej sytuacji. Numery źródeł znajdują się w wersji tekstowej.

Spis map: obszary 1–3

Autyzm • mapy 001–025 • strony 8–32

Plan i przejścia • komunikacja • komfort sensoryczny • grupa i relacje • głos ucznia.

Pełna nawigacja po 25 tematach: strona 7.

Niepełnosprawność intelektualna • mapy 026–050 • strony 34–58

Aktualne umiejętności • uczenie krokami • codzienne czynności • sprawczość i postęp.

Pełna nawigacja po 25 tematach: strona 33.

ADHD • mapy 051–075 • strony 60–84

Rozpoczęcie • organizacja • przerwy i powrót • współpraca oraz informacja zwrotna.

Pełna nawigacja po 25 tematach: strona 59.

Spis map: obszary 4–6

Dysleksja i inne trudności w uczeniu się • mapy 076–100 • strony 86–110

Dostęp do tekstu • zapis • matematyka • pojęcia i ocenianie.

Pełna nawigacja po 25 tematach: strona 85.

Komunikacja i AAC • mapy 101–125 • strony 112–136

Dostęp i słownictwo • funkcje wypowiedzi • partnerzy • różne środowiska.

Pełna nawigacja po 25 tematach: strona 111.

Niepełnosprawności ruchowe i sensoryczne • mapy 126–150 • strony 138–162

Przestrzeń • ekspresja • widzenie i słyszenie • dostępne uczestnictwo.

Pełna nawigacja po 25 tematach: strona 137.

Spis map: obszary 7–8

Emocje i uczestnictwo
- **mapy 151–175**
- **strony 164–188**

Potrzeby i odpoczynek • zgoda i granice • konflikt i naprawa • bezpieczne relacje oraz samorzecznictwo.

Pełna nawigacja po 25 tematach: strona 163.

Planowanie, współpraca i wysokie zdolności
- **mapy 176–200**
- **strony 190–214**

Obserwacja i cele • odpowiedzialność zespołu • rodzina oraz prywatność • dostęp i rozwijanie zdolności.

Pełna nawigacja po 25 tematach: strona 189.

Wybieraj temat według sytuacji i potrzeby; z map można korzystać poza obszarem, w którym zostały umieszczone.

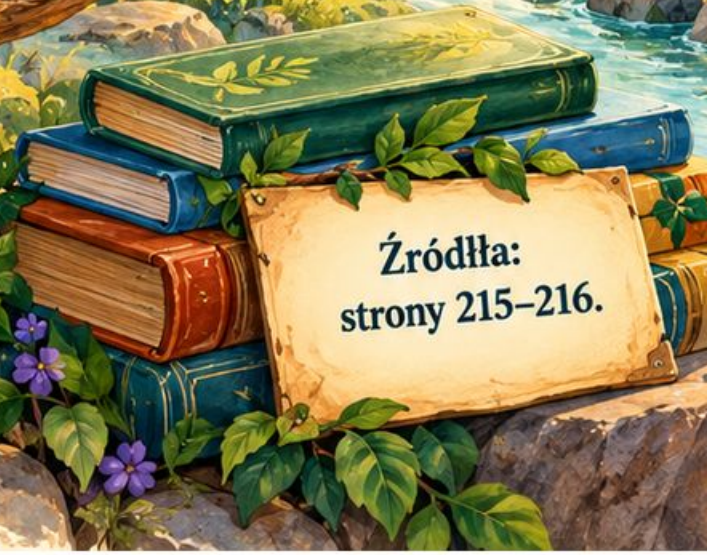

Źródła: strony 215–216.

Obszar 1: Autyzm

Zacznij od bariery w konkretnej sytuacji; nie zakładaj potrzeb na podstawie samego rozpoznania.

Gałąź 1:

Przewidywalny plan dnia — 8

Zapowiadanie zmiany aktywności — 9

Komunikacja bez mowy — 10

Dosłowne i niejednoznaczne polecenia — 11

Prawo do odmowy i przerwy — 12

Gałąź 2:

Indywidualny profil sensoryczny — 13

Światło i hałas w klasie — 14

Miejsce odpoczynku — 15

Zainteresowania jako punkt wyjścia — 16

Współpraca bez wymuszania kontaktu wzrokowego — 17

Gałąź 3:

Sygnały przeciążenia — 18

Udział w pracy zespołowej — 19

Jawne reguły nieformalnych sytuacji — 20

Żarty i przenośnie — 21

Przygotowanie do wyjścia — 22

Gałąź 4:

Zmiana nauczyciela lub sali — 23

Samorzecznictwo ucznia autystycznego — 24

Komunikowanie bólu i dyskomfortu — 25

Ruch i zachowania samoregulacyjne — 26

Alternatywny sposób odpowiedzi przy ocenianiu — 27

Gałąź 5:

Relacje rówieśnicze oparte na zgodzie — 28

Powrót po nieobecności — 29

Współpraca przy zmianach — 30

Trudność a brak motywacji — 31

Ocena dostosowań dla ucznia autystycznego — 32

Centrum: Przewidywalny plan dnia.

Plan widoczny: pokaż kolejność zajęć obrazami, słowami albo przedmiotami zrozumiałymi dla ucznia.

Teraz: zaznacz bieżącą czynność; zakończone elementy odkładaj do kieszeni „gotowe”.

Zmiana: oznacz zastępstwo osobnym znakiem; wskaż także element, który pozostaje stały.

Przykład: po czytaniu następuje biblioteka; uczeń sam przesuwa znacznik na kolejne pole.

Sprawdzenie: obserwuj, czy uczeń korzysta z planu i rzadziej potrzebuje wyjaśnień kolejności.

Relacja: Zrozumienie znaku umożliwia samodzielne sprawdzanie planu; sam obrazek nie gwarantuje orientacji.

Centrum: Zapowiadanie zmiany aktywności.

Zapowiedź:
nazwij kończącą się czynność oraz następną; nie ograniczaj się do „zaraz”.

Punkt końcowy:
uzgodnij widoczny koniec, na przykład ostatni klocek albo zaznaczoną stronę.

Pomost:
przygotuj przedmiot potrzebny później; pozwól zabrać notatkę o niedokończonej pracy.

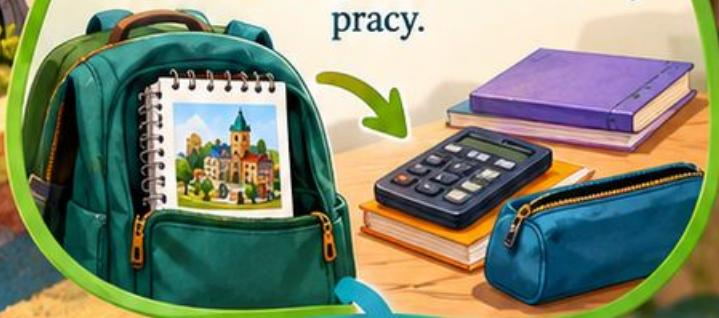

Przykład:
przed przejściem z modelu miasta do matematyki uczeń fotografuje konstrukcję.

Sprawdzenie:
porównaj przejścia z samą komendą i z zapowiedzią; uwzględnij odczuwany pośpiech.

Relacja:
Zabezpieczenie niedokończonej pracy może ułatwić rozpoczęcie kolejnej aktywności bez utraty efektu.

Centrum: Komunikacja bez mowy.

Sposoby: przyjmuj gest, spojrzenie, zapis, symbole oraz urządzenie; mowa nie warunkuje udziału.

Dostęp: pozostaw system komunikacyjny blisko ucznia także podczas przerwy i przemieszczania.

Partner: modeluj krótkie komunikaty; poczekaj, zamiast kończyć każdą wypowiedź za ucznia.

Przykład: podczas doświadczenia uczeń wskazuje „jeszcze” oraz „nie działa”, wpływając na przebieg.

Relacja: Dostępność systemu zwiększa okazje do inicjowania; partner musi reagować na treść komunikatu.

Sprawdzenie: zapisuj funkcje komunikatów, inicjatywy i skuteczność odpowiedzi dorosłych, nie wyłącznie liczbę wskazań.

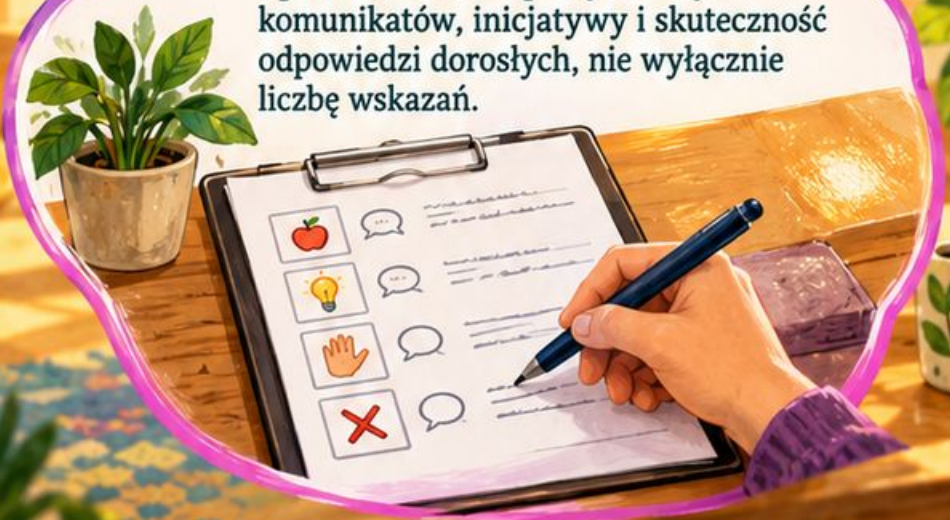

Centrum: Dosłowne i niejednoznaczne polecenia.

Konkret: zastąp „ogarnij się” opisem działania: „włóż kredki do pudełka na stoliku”.

ogarnij się → włóż kredki do pudełka na stoliku

Zakres: podawaj jedną nową czynność naraz; oddziel wykonanie zadania od komentarza.

Przykład: zamiast „może wreszcie usiądziesz?” nauczyciel wskazuje miejsce i wyjaśnia cel spotkania.

Dwuznaczność: wyjaśniaj przenośnie i pytania pozorne; prośba dorosłego nie powinna udawać wyboru.

Sprawdzenie: poproś o pokazanie pierwszego kroku; potakiwanie samo nie dowodzi zrozumienia polecenia.

Relacja: Jednoznaczne słowa i widoczny punkt odniesienia wspólnie zmniejszają potrzebę domyślania się intencji.

Centrum: Prawo do odmowy i przerwy.

Sygnał: uzgodnij słowo, gest lub symbol odmowy dostępny także podczas przeciążenia.

Reakcja: zatrzymaj nacisk; sprawdź ból, niezrozumienie, zmęczenie i niedostępny sposób udziału.

Przykład: uczeń odmawia głośnego czytania; wybiera rozmowę o treści przy własnym stoliku.

Alternatywa: zaproponuj zmianę miejsca, formy odpowiedzi albo powrót po odpoczynku, bez karania.

Relacja: Respektowana odmowa pozwala ujawnić barierę; przymus może ukryć jej rzeczywistą przyczynę.

Sprawdzenie: obserwuj, czy sygnał jest respektowany i czy uczeń może wracać do uczenia.

Centrum: Indywidualny profil sensoryczny.

Preferencje: zapytaj o dźwięki, światło, dotyk i ruch; odpowiedzi mogą zmieniać się zależnie od dnia.

Kontekst: zapisuj sytuację, bodziec i reakcję; unikaj wniosków z jednego zdarzenia.

Zmiana: testuj pojedynczą modyfikację, na przykład inne miejsce przy pracującym projektorze.

Przykład: hałas suszarki przeszkadza w łazience; zespół uzgadnia dostęp do ręczników papierowych.

Sprawdzenie: oceniaj komfort i udział, nie „wytrzymywanie” coraz silniejszych bodźców ani pozorny spokój.

Relacja: Kontekst wyjaśnia reakcję; ten sam dźwięk może być różnie odbierany w różnych warunkach.

Źródła:
rozpoznaj szum wentylatora, echo i odbicia światła; zapytaj ucznia, co przeszkadza.
Stanowisko:
przesuń ławkę, osłoń odblask albo wyłącz zbędne urządzenie, zachowując dostęp do lekcji.
Centrum: Światło i hałas w klasie.
Wybór:
uzgadniaj użycie ochronników słuchu; sprawdzaj, czy nadal docierają potrzebne informacje.
Przykład:
przy filmie uczeń wybiera miejsce dalej od głośnika i czytelny zapis poleceń.
Sprawdzenie:
porównaj rozumienie instrukcji oraz zgłaszany dyskomfort przed zmianą i po zmianie.
Relacja: Ograniczenie hałasu powinno poprawiać dostęp do informacji, a nie odcinać ucznia od grupy.

Centrum: Miejsce odpoczynku.

Cel: zapewnij dobrowolny odpoczynek; miejsce nie służy odsyłaniu ucznia za trudne zachowanie.

Wyposażenie: ogranicz nadmiar przedmiotów; wybierz siedzisko, oświetlenie i materiały wspólnie z uczniem.

Kontakt: uzgodnij sposób przywołania dorosłego i sprawdzania, czy uczeń potrzebuje dalszego wsparcia.

Sprawdzenie: oceniaj dostępność miejsca i samopoczucie; nie ustalaj jednakowego czasu dla wszystkich.

Przykład: po zatłoczonej stołówce uczeń odpoczywa przy parawanie i wskazuje gotowość powrotu.

Relacja: Możliwość samodzielnego zgłoszenia gotowości łączy odpoczynek z bezpiecznym powrotem do aktywności.

Centrum: Zainteresowania jako punkt wyjścia.

Rozpoznanie:
pytaj, co uczeń lubi poznawać, kolekcjonować lub tworzyć; nie zakładaj typowych zainteresowań.

Pomost:
połącz znany temat z nową umiejętnością; pokaż wyraźnie, czego właśnie się uczy.

Równowaga:
zainteresowanie jest zasobem, nie wyłącznie nagrodą odbieraną za nieposłuszeństwo czy błąd.

Przykład:
uczeń porównuje długość tras autobusowych, a następnie stosuje tę samą skalę do rzek.

Relacja: Pomost do innego kontekstu odróżnia wykorzystanie zainteresowania od zamknięcia nauki w jednym temacie.

Sprawdzenie:
zobacz, czy umiejętność działa również poza ulubionym tematem; zapytaj o chęć kontynuacji.

Centrum: Współpraca bez wymuszania kontaktu wzrokowego.

Uwaga: rozpoznawaj słuchanie po odpowiedzi, działaniu lub pytaniu; patrzenie w oczy nie jest warunkiem.

Komfort: pozwól patrzeć obok rozmówcy, na materiał lub komunikator; ogranicz równoczesne wymagania.

Partnerstwo: sprawdź, jak uczeń sygnalizuje gotowość; zwracaj się bezpośrednio do niego.

Sprawdzenie: oceniaj wzajemne rozumienie i wspólne działanie, zamiast mierzyć długość kontaktu wzrokowego.

Przykład: przy budowie mostu uczeń patrzy na klocki i trafnie wskazuje potrzebny element.

Relacja: Swoboda kierowania wzrokiem może pozostawić więcej zasobów na rozumienie treści wspólnego zadania.

Centrum: Sygnały przeciążenia.

Wzorzec: ustal indywidualne sygnały, na przykład zasłanianie uszu, zamieranie albo narastające powtarzanie pytań.

Otoczenie: sprawdź tłok, trudność polecenia i możliwość komunikacji; nie przypisuj intencji z samego zachowania.

Przykład: w kolejce do obiadu uczeń nieruchomieje; dorosły proponuje spokojniejsze oczekiwanie obok.

Reakcja: zmniejsz wymagania i liczbę słów, zaoferuj przestrzeń oraz znaną formę pomocy.

Relacja: Wczesne rozpoznanie pozwala zmienić warunki, zanim potrzebna będzie intensywniejsza pomoc dorosłego.

Sprawdzenie: po odzyskaniu komfortu wspólnie ustal, który sygnał można zauważyć wcześniej następnym razem.

Centrum: Udział w pracy zespołowej.

Role: pokaż konkretne zadania, narzędzia i rezultat; unikaj niejasnego „pracujcie razem” bez ustaleń.

Wybór: umożliwiaj rolę konstruktora, dokumentalisty lub osoby sprawdzającej; zmieniaj ją za zgodą.

Komunikacja: uzgodnij sposób zgłaszania pomysłu i prośby o pomoc, także przez AAC.

Przykład: w projekcie ogrodu uczeń układa podpisy roślin, partner mierzy odległości między donicami.

Sprawdzenie: ustal, czy wkład ucznia wpływa na wynik, zamiast ograniczać się do obecności.

Relacja: Jasna rola i dostępna komunikacja pozwalają negocjować wspólne decyzje oraz rzeczywisty podział pracy.

Centrum: Jawne reguły nieformalnych sytuacji.

Miejsce: nazwij, co dzieje się w szatni, kolejce i przy wspólnym stoliku.

Reguła: wyjaśnij widoczne zachowania i powód; unikaj „przecież wszyscy wiedzą, jak się zachować”.

Relacja: Znajomość powodu reguły ułatwia jej elastyczne stosowanie bez bezrefleksyjnego podporządkowania każdemu poleceniu.

Przykład: przy wypożyczaniu gry uczeń pyta o kolejkę i ustala moment zwrotu pudełka.

Wyjątek: pokaż, kogo zapytać, gdy sytuacja odbiega od ustalonej zasady albo budzi niepokój.

Sprawdzenie: poproś o rozwiązanie nowego przykładu; zapamiętanie sformułowania nie oznacza rozumienia sytuacji.

Przykład:
„mieć głowę w chmurach” zestaw z opisem zamyślenia podczas przygotowania plecaka.
Dosłownie:
pokaż znaczenie słów wprost; nie zawstydzaj ucznia za inną interpretację wypowiedzi.
Centrum: Żarty i przenośnie.
Kontekst:
porównaj zdanie literalne i przenośne; wskaż sytuację oraz zamiar mówiącej osoby.
Bezpieczeństwo:
wyjaśnij, że „to tylko żart” nie usprawiedliwia krzywdzenia ani ignorowania sprzeciwu.
Relacja:
Dostępne pytanie o znaczenie wspiera samodzielność także przy przenośniach, których wcześniej nie ćwiczono.
czy mówisz dosłownie?
Sprawdzenie:
pozwól zapytać „czy mówisz dosłownie?” i oceń, czy rozmówcy udzielają jasnej odpowiedzi.

Centrum: Przygotowanie do wyjścia.

Informacje:
pokaż cel, trasę, osoby towarzyszące i przewidywany powrót; zaznacz możliwe niewiadome.

Zapoznanie:
wykorzystaj zdjęcie wejścia, plan budynku albo krótką wizytę, jeśli uczeń tego potrzebuje.

Wsparcie:
ustal komunikację, dostęp do toalety, odpoczynek oraz osobę przyjmującą zgłoszenia trudności.

Przykład:
przed muzeum klasa ogląda zdjęcie szatni, a uczeń wybiera spokojniejsze miejsce zbiórki.

Sprawdzenie:
zapytaj, jakie pytania pozostały; po wyjściu zanotuj przydatność poszczególnych form przygotowania.

Relacja:
Wcześniejsze poznanie miejsca pozwala planować konkretne wsparcie zamiast oczekiwać adaptacji bez informacji.

Centrum: Zmiana nauczyciela lub sali.

Stałe punkty: wskaż znaną osobę, materiał lub kolejność czynności, która pozostaje bez zmiany.

Nowość: pokaż imię nauczyciela, numer sali i miejsce rozpoczęcia; wyjaśnij powód dostępny uczniowi.

Próba: umożliwiaj obejrzenie nowej przestrzeni i sprawdzenie drogi, bez wymogu natychmiastowego udziału.

Przykład: lekcja plastyki przenosi się do pracowni; uczeń wcześniej znajduje półkę z materiałami.

Relacja: Stały element może służyć jako pomost do nowej osoby albo przestrzeni, jeśli uczeń go rozpoznaje.

Sprawdzenie: obserwuj orientację w nowej sytuacji; sprawdź również, czy zmiana nie ogranicza komunikacji.

Centrum: Samorzecznictwo ucznia autystycznego.

Wiedza o sobie: pomagaj nazwać, co wspiera naukę, a co utrudnia konkretną sytuację.

Forma: akceptuj zdanie, symbol, gest lub przygotowaną kartę; publiczne ujawnianie diagnozy nie jest konieczne.

Przykład: uczeń prosi o zapis instrukcji, ponieważ podczas hałasu gubi treść przekazu ustnego.

Odpowiedź: omawiaj realne możliwości i wspólnie szukaj rozwiązania; odmowa dorosłego wymaga zrozumiałego uzasadnienia.

Sprawdzenie: zobacz, czy prośba prowadzi do dostępnego działania i czy uczeń może ocenić rezultat.

Relacja: Skuteczna odpowiedź otoczenia wzmacnia sens samorzecznictwa; samo ćwiczenie formułki bez reakcji nie wystarcza.

Centrum: Komunikowanie bólu i dyskomfortu.

Dostęp:

przygotuj zrozumiały sposób wskazania miejsca bólu, dyskomfortu i prośby o pomoc.

Sygnały:

zwracaj uwagę na nowe zmiany aktywności; brak słownego zgłoszenia nie wyklucza bólu.

Przykład:

uczeń wsk azuje brzuch na schemacie ciała, potem wybiera „teraz” i „potrzebuję pomocy”.

Reakcja:

potraktuj komunikat poważnie; postępuj zgodnie z procedurą opieki i informowania właściwych osób.

Relacja: Dostępny komunikat uruchamia pomoc; szkolna mapa nie służy rozpoznawaniu przyczyny medycznej ani leczeniu.

Sprawdzenie:

ustal, czy system pozwala przekazać lokalizację i zmianę dolegliwości bez zgadywania za ucznia.

Funkcja: pytaj, jaki ruch pomaga w skupieniu lub regulacji; nie zakładaj znaczenia z wyglądu.
Bezpieczeństwo: rozróżniaj ruch nieszkodliwy od ryzyka urazu; nie tłum go dla samej zgodności społecznej.
Centrum: Ruch i zachowania samoregulacyjne.
Możliwości: zapewnij przestrzeń, pozycję stojącą lub uzgodniony przedmiot, jeśli wspierają udział ucznia.
Przykład: podczas słuchania opowiadania uczeń porusza palcami i później trafnie wskazuje bohaterów.
Sprawdzenie: oceniaj komfort, rozumienie i bezpieczeństwo; brak ruchu sam w sobie nie oznacza poprawy.
Relacja: Zgoda na bezpieczny ruch może ułatwiać korzystanie z informacji, zamiast konkurować z uczeniem się.

Centrum: Alternatywny sposób odpowiedzi przy ocenianiu.

Cel: nazwij sprawdzaną wiedzę; oddziel ją od głośnego mówienia, pisma i działania w tłumie.

Forma: zaproponuj zapis, wybór, wskazanie, AAC lub rozmowę indywidualną, zależnie od celu.

Warunki: ustal czas i materiały wcześniej; nie zmieniaj kryteriów dopiero po oddaniu pracy.

Sprawdzenie: oceniaj ten sam zakres rozumienia; upewnij się, że podpowiedzi nie ujawniają odpowiedzi.

Przykład: znajomość obiegu wody uczeń pokazuje, układając schemat i podpisując strzałki zamiast występu.

Relacja: Właściwa forma usuwa barierę ekspresji, zachowując możliwość sprawdzenia rzeczywistej wiedzy w ustalonym zakresie.

Centrum: Relacje rówieśnicze oparte na zgodzie.

Relacja: Możliwość odmowy odróżnia dobrowolną relację od ćwiczenia społecznego narzuconego przez dorosłych w klasie.

Zaproszenie:

proponuj wspólną aktywność i pozostaw realną możliwość odmowy bez konsekwencji towarzyskich.

Granice:

ucz pytania o dotyk, pożyczenie rzeczy i udział; zgoda może zostać wycofana.

Wspólnota:

szukaj wspólnych tematów i form kontaktu; samotna przerwa nie zawsze oznacza osamotnienie.

Przykład:

dwoje uczniów uzgadnia wspólne rysowanie, a potem każdy wybiera własne miejsce odpoczynku.

Sprawdzenie:

pytaj o satysfakcję i bezpieczeństwo relacji, zamiast liczyć wyłącznie liczbę rozmów czy znajomych.

Centrum: Powrót po nieobecności.

Orientacja:
pokaż, co zmieniło się w planie, materiałach i grupie podczas nieobecności.

Priorytet:
wybierz niezbędne treści; nie dokładaj wszystkich zaległych zadań do bieżącego obciążenia.

Relacja: Selekcja zaległości pozostawia zasoby na ponowne uczestnictwo w aktualnym życiu klasy oraz nauce.

Kontakt:
ustal z uczniem sposób pytań i przerw; nie wymagaj opowiadania o przyczynach nieobecności.

Przykład:
po tygodniu choroby uczeń dostaje schemat doświadczenia i wspólnie wybiera jedną próbę.

Sprawdzenie:
porównaj energię oraz orientację w zadaniach; dostosuj tempo powrotu do aktualnego funkcjonowania.

Centrum: Współpraca przy zmianach.

Perspektywy:
zbierz głos ucznia, rodziny i nauczycieli; rozbieżne obserwacje zapisuj z kontekstem.

Uzgodnienie:
nazwij zmianę, jej cel, osobę odpowiedzialną i sposób poinformowania ucznia przed wdrożeniem.

Relacja: Wspólny opis próby pozwala odróżnić nieskuteczne dostosowanie od niespójnego stosowania przez różne osoby.

Próba:
wprowadzaj możliwie jedną modyfikację naraz; zachowaj możliwość korekty po informacji zwrotnej.

Przykład:
zespół zmienia organizację dyżuru; uczeń wybiera pisemną informację oraz spotkanie przy wejściu.

Sprawdzenie:
ustal, kto zbierze uwagi po pierwszych podobnych sytuacjach; nie opieraj oceny wyłącznie na ciszy.

Centrum: Trudność a brak motywacji.

Hipotezy:
rozważ niezrozumienie, ból, przeciążenie, brak umiejętności i niski sens zadania bez przedwczesnej oceny.

Dane:
sprawdź, kiedy uczeń rozpoczyna podobną czynność i jakie warunki wtedy pomagają.

Relacja: Zmieniona forma może ujawnić wiedzę ukrytą przez barierę; etykieta „nie chce” zamyka dalsze poszukiwanie.

Przykład:
uczeń nie pisze opisu, lecz układa trafne podpisy; barierą okazuje się organizacja zapisu.

Próba:
zmień jasność instrukcji, dostęp albo poziom trudności; obserwuj wpływ jednej zmiennej.

Sprawdzenie:
zapytaj o doświadczenie ucznia; nie uznawaj wykonania pod presją za dowód braku trudności.

Centrum:
Ocena dostosowań dla ucznia autystycznego.

Punkt wyjścia:
opisz konkretną sytuację, trudność oraz warunki, w których uczeń uczestniczy łatwiej.

Zmiana:
zanotuj zastosowane wsparcie i jego dostępność; brak realizacji nie dowodzi nieskuteczności pomysłu.

Wskaźniki:
obserwuj udział, inicjatywę, samodzielność i komfort; wybierz kryteria ważne dla ucznia.

Przykład:
po zmianie planu uczeń sam sprawdza następną salę, ale nadal zgłasza hałas korytarza.

Decyzja:
zachowaj działający plan i osobno zajmij się hałasem; nie odrzucaj całego wsparcia.

Relacja:
Różne wskaźniki mogą prowadzić do różnych decyzji; poprawa orientacji nie usuwa automatycznie bariery sensorycznej.

Obszar 2: Niepełnosprawność intelektualna

Wybierz cel ważny w codzienności, dostępne wsparcie i materiał odpowiedni do wieku ucznia.

Gałąź 1:

1. Cel a aktualne funkcjonowanie — 34
2. Małe kroki w uczeniu czynności — 35
3. Pokaz i wspólna próba — 36
4. Rozumienie krótkiego polecenia — 37
5. Konkret i reprezentacja — 38

Gałąź 2:

1. Przenoszenie umiejętności do codzienności — 39
2. Powtarzanie ze zrozumieniem — 40
3. Pamięć robocza w zadaniu — 41
4. Czas na odpowiedź — 42
5. Przeliczanie rzeczywistych przedmiotów — 43

Gałąź 3:

1. Czas w planie dnia — 44
2. Korzystanie z pieniędzy — 45
3. Wybór i odmowa — 46
4. Tekst użytkowy a rozumienie — 47
5. Funkcjonalne pisanie i alternatywy — 48

Gałąź 4:

1. Plan czynności samoobsługowej — 49
2. Udział w grupie ze wsparciem — 50
3. Ryzyko w znanym otoczeniu — 51
4. Samodzielność z zachowaniem pomocy — 52
5. Wiek a wygląd materiałów — 53

Gałąź 5:

1. Sprawczość w ocenianiu — 54
2. Przygotowanie do nowego miejsca — 55
3. Rozwijanie mocnych stron — 56
4. Strategie między domem a szkołą — 57
5. Postęp bez porównywania z innymi — 58

Punkt wyjścia:

sprawdź wykonanie czynności w znanej, dostępnej sytuacji.

Cel:

wybierz umiejętność przydatną uczniowi, zamiast zaczynać od etykiety.

Relacja: Rozpoznanie bariery wskazuje, czy zmienić cel, materiał czy dostęp do wykonania.

Warunki:

oddziel rozumienie zadania od trudności ruchowych lub komunikacyjnych.

Centrum: Cel a aktualne funkcjonowanie.

Przykład:

uczeń rozpoznaje własny kubek, lecz potrzebuje stabilizacji przy nalewaniu.

Pomiar:

zapisuj samodzielne elementy, rodzaj pomocy i możliwość dokonania wyboru. Porównaj udział przed zmianą i po niej; zapytaj także ucznia o ocenę wsparcia.

Centrum: Małe kroki w uczeniu czynności.

Sekwencja:
rozłóż czynność na widoczne, sensowne kroki bez zbędnego rozdrabniania.

Początek:
wybierz etap, który uczeń może wykonać z sukcesem.

Relacja: Opanowane kroki trzeba ponownie połączyć, aby prowadziły do użytecznego, rozpoznawalnego rezultatu.

Pomoc:
pokazuj potrzebny krok; stopniowo ograniczaj podpowiedź, zachowując bezpieczeństwo.

Przykład:
pakowanie torby obejmuje znalezienie zeszytu, włożenie go i zamknięcie.

Pomiar:
sprawdź całą czynność, nie tylko wyuczony ruch wykonywany osobno. Porównaj udział przed zmianą i po niej; zapytaj także ucznia o ocenę wsparcia.

Centrum: Pokaz i wspólna próba.

Pokaz:
wykonaj czynność powoli, kierując uwagę na jej istotny element.

Wspólna próba:
zaproś do działania; przed pomocą fizyczną uzgodnij zgodę.

Relacja: Ograniczanie pomocy ujawnia, czy uczeń rozumie czynność, czy jedynie podąża za dorosłym.

Opis:
używaj tych samych krótkich słów dla kolejnych etapów.

Przykład:
nauczyciel pokazuje składanie kartki, uczeń próbuje na własnym arkuszu.

Pomiar:
po demonstracji sprawdź samodzielną próbę z inną kartką. Porównaj udział przed zmianą i po niej; zapytaj także ucznia o ocenę wsparcia.

Słowa:
nazwij czynność i przedmiot, unikając kilku nowych informacji jednocześnie.

Odniesienie:
pokaż potrzebny materiał; upewnij się, że jego nazwa jest znana.

Relacja: Znane słownictwo i dostępny przedmiot pomagają oddzielić rozumienie języka od pamiętania polecenia.

Czas:
pozostaw miejsce na przetworzenie instrukcji przed jej powtórzeniem.

Centrum:
Rozumienie krótkiego polecenia.

Przykład:
„połóż łyżkę na tacy” sprawdza działanie w naturalnym kontekście.

Pomiar:
obserwuj wykonanie; prośba „rozumiesz?” może nie ujawnić trudności. Porównaj udział przed zmianą i po niej; zapytaj także ucznia o ocenę wsparcia.

Centrum: Konkret i reprezentacja.

Konkret:
rozpocznij od przedmiotu, którego znaczenie uczeń rozpoznaje w działaniu.

Obraz:
połącz fotografię z tym samym przedmiotem podczas użytecznej czynności.

Relacja: Zmiana reprezentacji wymaga sprawdzenia znaczenią; podobieństwo graficzne nie gwarantuje rozumienia symbolu.

Symbol:
sprawdź rozumienie znaku; nie zakładaj automatycznego przejścia do abstrakcji.

Przykład:
kubek, jego zdjęcie i słowo pomagają odnaleźć miejsce napojów.

Pomiar:
pozwól wskazać właściwy przedmiot wśród innych, zmieniając jego położenie. Porównaj udział przed zmianą i po niej; zapytaj także ucznia o ocenę wsparcia.

Centrum: Przenoszenie umiejętności do codzienności.

Punkt wyjścia: wybierz umiejętność już dostępną w spokojnym ćwiczeniu szkolnym.

Różnorodność: zmieniaj osobę, miejsce lub materiał, zachowując rozpoznawalny cel działania.

Relacja: Różne konteksty pokazują, czy uczeń rozpoznaje cel, a nie jedynie układ ćwiczenia.

Wsparcie: przenoś pomoc do nowego kontekstu, potem ograniczaj ją stopniowo.

Przykład: wybieranie właściwego biletu ćwiczone na stoliku powraca przy szkolnym wyjściu.

Pomiar: sprawdź użycie umiejętności przy naturalnej okazji, bez zapowiedzi „teraz ćwiczymy”.

Centrum: Powtarzanie ze zrozumieniem.

Sens:
przypominaj, do czego służy ćwiczona czynność i jaki daje rezultat.

Zmienność:
powtarzaj zasadę na różnych przedmiotach, zamiast identycznej karty wielokrotnie.

Relacja: Rozpoznawanie zasady w zmianach materiału odróżnia rozumienie od pamięciowego odtwarzania szkolnego wzoru.

Przerwa:
wracaj do umiejętności po odstępie, uwzględniając zmęczenie i zainteresowanie.

Przykład:
segregowanie sztućców pojawia się przy nakrywaniu, sprzątaniu i przygotowaniu pikniku.

Pomiar:
poproś o wskazanie nietrafnego przykładu albo zastosowanie zasady w nowej sytuacji.

Obciążenie:
sprawdź, ile informacji uczeń musi utrzymać podczas samego działania.
Odciążenie:
zostaw widoczny wzór, kartę kroków lub potrzebne przedmioty w kolejności.
Relacja: Zewnętrzna wskazówka uwalnia zasoby na czynność; korzystanie z niej może być samodzielną strategią.
Instrukcja:
podawaj kolejny etap, gdy wcześniejszy jest wykonany albo dostępny wzrokowo.
Przykład:
przy sałatce zdjęcia składników pozostają na stole przez całą pracę.
Centrum:
Pamięć robocza w zadaniu.
Pomiar:
porównaj wykonanie ze wzorem dostępnym i po instrukcji wyłącznie ustnej.

Centrum: Czas na odpowiedź.

Pauza:
po pytaniu nie dodawaj od razu kolejnych sformułowań ani odpowiedzi.

Dostęp:
zapewnij czas na znalezienie słowa, wskazanie albo obsługę komunikatora.

Relacja: Dodatkowe pytania mogą zakłócać rozpoczętą odpowiedź; pomoc powinna wynikać z potrzeb konkretnego ucznia.

Partner:
obserwuj sygnały tworzenia odpowiedzi; nie traktuj ciszy automatycznie jako niewiedzy.

Przykład:
po pytaniu o miejsce zbiórki nauczyciel czeka na wskazanie zdjęcia.

Pomiar:
porównaj trafność odpowiedzi przy pośpiechu i przy spokojnym oczekiwaniu.

Centrum: Przeliczanie rzeczywistych przedmiotów.

Zbiór:
rozłóż przedmioty tak, by każdy można było wskazać albo przesunąć.

Jeden do jednego:
łącz jeden liczebnik z jednym przedmiotem podczas liczenia.

Relacja: Przeliczanie służy rozwiązaniu sytuacji, a nie samemu odtwarzaniu szeregu znanych słów liczbowych.

Całość:
po przeliczeniu zapytaj „ile razem?”, odnosząc wynik do zbioru.

Przykład:
uczeń ustala, czy wystarczy kubków dla osób przy stoliku.

Pomiar:
zmień ułożenie tej samej liczby; sprawdź wynik i sposób sprawdzania.

Centrum: Czas w planie dnia.

Kolejność:
zacznij od zdarzeń „przed”, „teraz” i „potem” rozpoznawalnych dla ucznia.

Odniesienie:
powiąż czas z dzwonkiem, posiłkiem albo zakończeniem konkretnej czynności.

Relacja: Zrozumienie następstwa zdarzeń może poprzedzać odczytywanie godziny; oba cele warto rozróżniać w nauczaniu.

Narzędzie:
dobierz plan, zegar lub minutnik do aktualnego rozumienia reprezentacji.

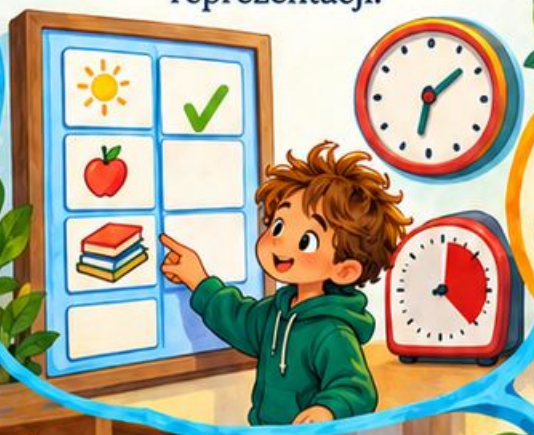

Przykład:
„po śniadaniu biblioteka” pomaga przygotować książkę przed wyjściem z klasy.

Pomiar:
sprawdź wybór kolejnej czynności i orientację, kiedy plan ulegnie drobnej zmianie.

Centrum: Korzystanie z pieniędzy.

Znaczenie:
łącz pieniądze z wyborem, ceną i otrzymaniem konkretnego produktu.

Rozpoznanie:
porównuj nominały bez utożsamiania wielkości monety z jej wartością.

Relacja: Rozpoznawanie wartości powinno wspierać praktyczną decyzję; samodzielność może obejmować proszenie o sprawdzenie kwoty.

Wsparcie:
przygotuj czytelną cenę i sposób sprawdzenia kwoty, odpowiedni dla ucznia.

Przykład:
w szkolnym sklepiku uczeń wybiera wodę i sprawdza potrzebną kwotę.

Pomiar:
obserwuj wybór i kontrolę transakcji; nie ograniczaj celu do nazywania monet.

Centrum: Wybór i odmowa.

Opcje:
przedstaw rozróżnialne możliwości, które naprawdę mogą zostać zrealizowane w danej sytuacji.

Odmowa:
zapewnij dostęp do „nie”, „inaczej” i „żadna z tych opcji”.

Relacja: Realny skutek wyboru buduje sprawczość; wskazanie z góry ustalonej opcji nie jest współdecydowaniem.

Partner:
realizuj wybór lub wyjaśnij ograniczenie; nie zamieniaj preferencji w test poprawności.

Przykład:
uczeń wybiera materiał plakatu, odrzucając obie propozycje i prosząc o fotografie.

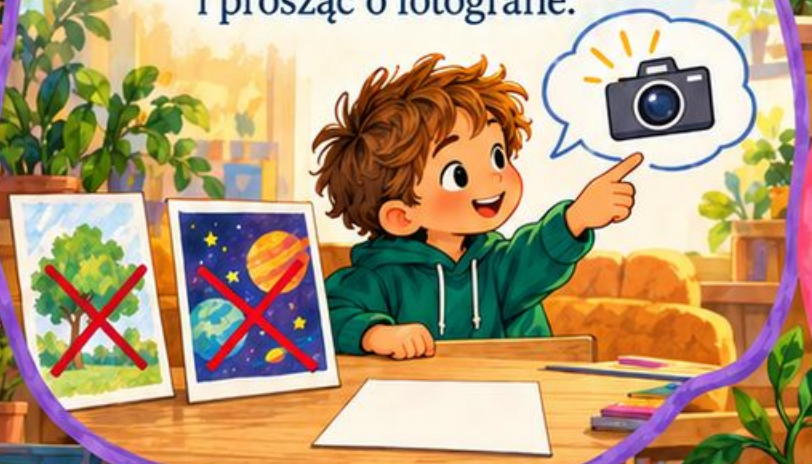

Pomiar:
sprawdź, czy decyzja zmienia przebieg działania oraz czy alternatywy są zrozumiałe.

Centrum: Tekst użytkowy a rozumienie.

Cel:
wybierz napis użyteczny w życiu ucznia, na przykład nazwę sali.

Kontekst:
zestaw słowo, zdjęcie i rzeczywistą sytuację, nie tylko ćwiczenie kartowe.

Relacja: Użycie informacji pokazuje rozumienie lepiej niż samo brzmienie odczytanego szkolnego słowa lub zdania.

Rozumienie:
poproś o działanie zgodne z informacją, zamiast wyłącznie odczytania znaków.

Przykład:
uczeń odnajduje „bibliotekę” na planie i dociera do właściwych drzwi.

Pomiar:
sprawdź rozpoznanie napisu w innej czcionce lub miejscu, z odpowiednim wsparciem.

Centrum: Funkcjonalne pisanie i alternatywy.

Funkcja:
wybierz potrzebę zapisu, na przykład podpisanie pracy albo przekazanie wiadomości.

Sposób:
porównaj pismo, klawiaturę, symbole i gotowe etykiety bez sztywnej hierarchii.

Relacja: Wybrany sposób zapisu powinien zwiększać kontrolę nad treścią, a nie tylko estetykę gotowego produktu.

Treść:
umożliwiaj tworzenie własnego komunikatu, nie wyłącznie kopiowanie przygotowanego przez dorosłego zdania.

Przykład:
uczeń układa etykietę „proszę nie przestawiać” przy niedokończonej makiecie miasta.

Pomiar:
sprawdź, czy odbiorca rozumie intencję i czy uczeń może poprawić zapis.

Centrum: Plan czynności samoobsługowej.

Sekwencja:
wybierz jedną codzienną czynność i sfotografuj jej rzeczywiste etapy.

Prywatność:
ćwicz z poszanowaniem granic; pomoc fizyczna wymaga uzgodnienia i odpowiednich procedur.

Relacja:
Dostępne otoczenie może ograniczyć potrzebę pomocy; kolejna instrukcja nie naprawi niedostępnego kranu czy dozownika.

Organizacja:
ułóż potrzebne przedmioty w zasięgu i ogranicz niepotrzebne przerywanie czynności.

Przykład:
mycie rąk obejmuje wodę, mydło, spłukanie i osuszenie dostępnym ręcznikiem.

Pomiar:
zaznacz, które kroki uczeń inicjuje sam, a przy których potrzebuje wsparcia.

Centrum: Udział w grupie ze wsparciem.

Wkład:
znajdź zadanie, którego wynik rzeczywiście służy wspólnej pracy zespołu.

Wsparcie:
dobierz partnera i narzędzie; nie oddawaj partnerowi całej odpowiedzialności za wykonanie.

Relacja: Pomoc techniczna może zwiększać samodzielny wkład, jeśli nie zastępuje własnych wyborów i treści ucznia.

Komunikacja:
zapewnij sposób zgłaszania decyzji, końca etapu oraz potrzeby pomocy.

Przykład:
przy gazetce uczeń wybiera podpisy zdjęć, a kolega pomaga je umocować.

Pomiar:
sprawdź, które decyzje pozostały po stronie ucznia i zostały zauważone przez grupę.

Centrum: Ryzyko w znanym otoczeniu.

Otoczenie:
wskaż konkretne zagrożenia, na przykład gorący czajnik lub śliską podłogę.

Sygnał:
ucz rozpoznawania ostrzeżenia wraz z działaniem ochronnym, nie samej nazwy.

Relacja: Znana przestrzeń nie usuwa ryzyka; zmiana warunków wymaga aktualizacji sposobu orientacji i proszenia o pomoc.

Pomoc:
ustal osobę i dostępny sposób wezwania wsparcia bez karania za pytanie.

Przykład:
przy rozlanej wodzie uczeń zatrzymuje się i prosi dorosłego o zabezpieczenie przejścia.

Pomiar:
sprawdź reakcję w bezpiecznej symulacji; nie wystawiaj ucznia na realne zagrożenie.

Centrum: Samodzielność z zachowaniem pomocy.

Decyzja:
odróżniaj samodzielny wybór od samodzielnego wykonania wszystkich elementów czynności.

Pomoc:
uzgodnij, co robi uczeń, a co wykonuje osoba wspierająca.

Relacja: Kierowanie potrzebną pomocą jest składnikiem samodzielności; odebranie narzędzia nie musi oznaczać rozwoju umiejętności.

Wycofanie:
ograniczaj zbędne podpowiedzi, zachowując narzędzia stale potrzebne dla dostępu.

Przykład:
uczeń wybiera książkę, prosi o dosięgnięcie i sam rejestruje wypożyczenie.

Pomiar:
oceniaj inicjowanie, kierowanie pomocą i sprawdzanie rezultatu, nie wyłącznie brak wsparcia.

Wiek:

dobieraj temat i wygląd z poszanowaniem wieku oraz zainteresowań ucznia.

Trudność:

upraszczaj język, liczbę elementów i sposób odpowiedzi, zachowując godną formę.

Relacja: Dostosowanie poziomu złożoności nie wymaga obniżania wieku bohaterów, tematu ani sposobu zwracania się do ucznia.

Wybór:

pytaj o preferowane fotografie, ilustracje i materiały; nie zakładaj gustu na podstawie diagnozy.

Pomiar:

zapytaj, czy uczeń chce korzystać z materiału przy rówieśnikach i dlaczego.

Centrum: Wiek a wygląd materiałów.

Przykład:

nastolatek ćwiczy wybór trasy na planie miasta zamiast infantylnej karty zwierzątek.

Centrum: Sprawczość w ocenianiu.

Kryterium:
pokaż, co będzie oznaczało wykonanie celu, używając zrozumiałych przykładów.

Głos:
pozwól wskazać najłatwiejszy etap, trudność i potrzebny rodzaj dalszej pomocy.

Relacja: Ocena wspiera sprawczość, gdy wskazuje dostępne działanie, zamiast jedynie oznaczać aprobatę lub błąd dorosłego.

Dowód:
porównuj próbki pracy z własnym punktem wyjścia, uwzględniając użyte wsparcie.

Przykład:
uczeń wybiera zdjęcie samodzielnie nakrytego stolika jako dowód opanowanego etapu.

Pomiar:
sprawdź, czy uczeń rozumie informację zwrotną i może zdecydować o kolejnym kroku.

Centrum: Przygotowanie do nowego miejsca.

Zapoznanie:
pokaż wejście, punkt spotkania, toaletę i osobę pomagającą w nowym miejscu.

Próba:
przejdź trasę albo wykorzystaj fotografie, dobierając sposób do rozumienia ucznia.

Relacja: Znany sposób komunikowania potrzeb stanowi pomost między przygotowaniem w klasie a działaniem w nowym otoczeniu.

Stałość:
zabierz znane narzędzie komunikacji i potrzebne pomoce; nowość nie wymaga ich odstawienia.

Przykład:
przed warsztatem piekarniczym uczeń ogląda zdjęcia stanowiska i uzgadnia sygnał przerwy.

Pomiar:
sprawdź orientację oraz możliwość wezwania pomocy po dotarciu, a nie samą gotowość wyjazdu.

Centrum: Rozwijanie mocnych stron.

Zasób:
obserwuj, w jakich działaniach uczeń inicjuje, wytrwale próbuje albo trafnie pomaga.

Okazja:
zapewnij zadanie rozwijające tę umiejętność, nie tylko powtarzanie łatwej czynności.

Relacja: Mocna strona może wspierać rozwój innych kompetencji, jeśli nie staje się ograniczającą etykietą szkolną.

Pomost:
wykorzystaj mocną stronę do nowego celu, zachowując realny poziom wyzwania.

Przykład:
dobra orientacja przestrzenna pomaga uczniowi planować ustawienie stoisk na klasowym kiermaszu.

Pomiar:
obserwuj nowe zastosowania oraz satysfakcję; unikaj przypisywania uczniowi jednej stałej roli.

Centrum: Strategie między domem a szkołą.

Wspólny cel: wybierz umiejętność potrzebną zarówno w domu, jak i w szkole.

Uzgodnienie: ustal znaczenie symboli, kolejność kroków i sposób reagowania na prośbę.

Relacja: Spójne znaczenie komunikatu ułatwia przenoszenie umiejętności, nawet gdy przedmioty i miejsce pozostają odmienne.

Różnice: respektuj inne warunki rodziny; nie wymagaj identycznej organizacji wszystkich codziennych sytuacji.

Przykład: ten sam znak „pomóż” działa przy pakowaniu plecaka i przygotowaniu domowej przekąski.

Pomiar: wymieniaj krótkie obserwacje o skutecznej pomocy, zamiast ogólnych ocen „był grzeczny”.

Centrum: Postęp bez porównywania z innymi.

Punkt odniesienia:
zachowaj próbkę początkową z opisem warunków i zastosowanej pomocy.

Zmiana:
notuj nowy samodzielny element, krótszą podpowiedź albo skuteczniejszą prośbę o wsparcie.

Relacja: Indywidualna historia wykonania pokazuje zmianę dokładniej niż porównanie z tempem albo wynikiem rówieśnika.

Kontekst:
sprawdzaj, czy postęp utrzymuje się przy podobnej dostępności i porównywalnym zadaniu.

Przykład:
uczeń dawniej wskazywał składniki z pomocą, teraz sam wybiera potrzebne do kanapki.

Decyzja:
zachowaj skuteczne narzędzie i zaplanuj następny użyteczny krok, wspólnie z uczniem.

Gałąź 1:

1. Organizacja początku zadania — 60
2. Długie zadanie w etapach — 61
3. Widoczny plan i lista kontrolna — 62
4. Ograniczenie zbędnych bodźców — 63
5. Ruch wspierający udział w lekcji — 64

Gałąź 2:

1. Dostępne przerwy — 65
2. Uwaga w pracy pisemnej — 66
3. Pamiętanie o materiałach — 67
4. Rozpoczynanie po instrukcji — 68
5. Powrót do przerwanego zadania — 69

Gałąź 3:

1. Szacowanie czasu bez presji — 70
2. Impulsywna odpowiedź i sygnał pauzy — 71
3. Oczekiwanie na turę z pomocą — 72
4. Sprawdzanie pracy przed oddaniem — 73
5. Organizacja zeszytu — 74

Gałąź 4:

1. Wiele poleceń naraz — 75
2. Motywująca informacja zwrotna — 76
3. Wspólnie wybrany cel — 77
4. Emocje po niepowodzeniu — 78
5. Pobudzenie przed sprawdzianem — 79

Gałąź 5:

1. Jasna rola w grupie — 80
2. Porządek w przestrzeni pracy — 81
3. Plan pracy domowej i odpoczynku — 82
4. Reakcja na objawy bez karania — 83
5. Skuteczność zmian środowiska — 84

Obszar 3: ADHD

Zacznij od organizacji ułatwiającej działanie; sprawdzaj udział i komfort, nie sam bezruch.

Centrum: Organizacja początku zadania.

Start:
przygotuj tylko materiały potrzebne do pierwszego kroku zadania.

Cel:
pokaż konkretny rezultat, na przykład podpisany szkic, zamiast „pracuj”.

Relacja:
Wyraźny pierwszy krok łączy cel z działaniem, ograniczając konieczność organizowania wszystkiego naraz.

Sygnał:
uzgodnij dyskretne przypomnienie i sposób poproszenia o rozpoczęcie wspólnie.

Przykład:
uczeń otwiera właściwą stronę, zaznacza temat i zaczyna pierwsze zdanie.

Pomiar:
obserwuj czas rozpoczęcia oraz liczbę potrzebnych podpowiedzi przy podobnym zadaniu. Porównaj udział przed zmianą i po niej; zapytaj także ucznia o ocenę wsparcia.

Centrum: Długie zadanie w etapach.

Etapy:
podziel projekt według sensownych rezultatów, a nie przypadkowej liczby minut.

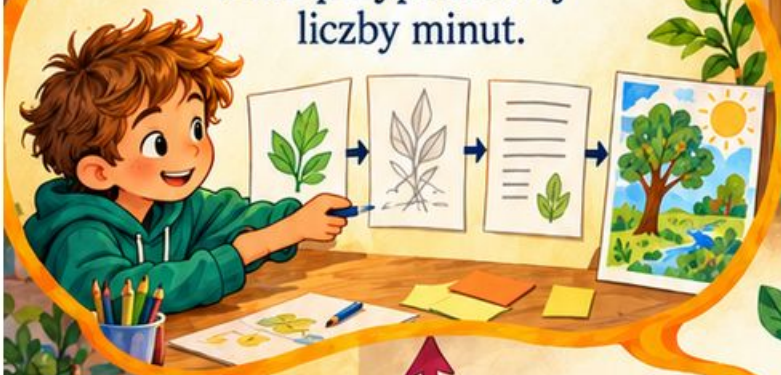

Widoczność:
pokaż wykonane części i najbliższy etap; pozostałe mogą czekać osobno.

Relacja: Zamknięcie etapu tworzy czytelny punkt powrotu i pomaga zobaczyć postęp całego projektu.

Przerwa:
uzgodnij punkt zatrzymania i znacznik miejsca powrotu do pracy.

Przykład:
plakat powstaje przez wybór informacji, szkic, podpisy i wspólne sprawdzenie.

Pomiar:
oceń ukończone elementy oraz obciążenie ucznia, zamiast samego czasu siedzenia.

Centrum: Widoczny plan i lista kontrolna.

Zakres:
wybierz kilka działań rzeczywiście potrzebnych w powtarzalnym zadaniu.

Forma:
użyj słów, zdjęć lub symboli rozumianych przez ucznia.

Relacja:
Plan działa dopiero wtedy, gdy uczeń potrafi z niego korzystać; dekoracyjna lista nie odciąża pamięci.

Użycie:
pokaż sprawdzanie i zaznaczanie kroków podczas rzeczywistej pracy.

Przykład:
lista do doświadczenia obejmuje materiały, próbę, zapis wyniku i sprzątnięcie.

Pomiar:
obserwuj samodzielne wracanie do listy oraz pomijane elementy zadania.

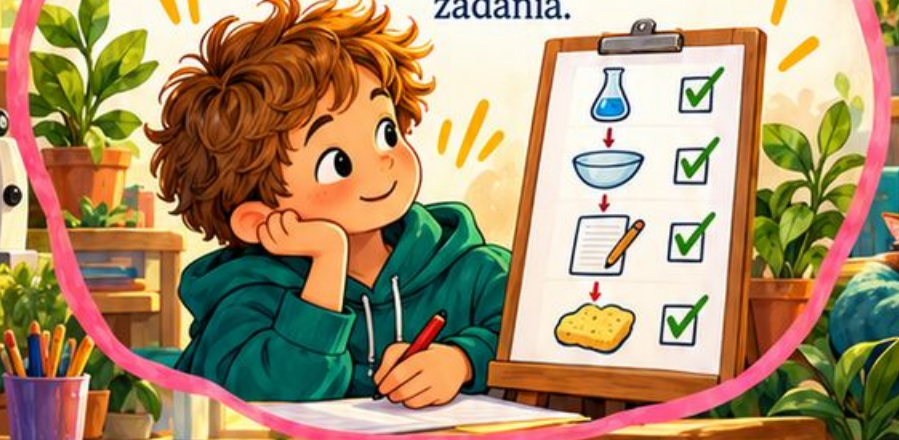

Centrum:
Ograniczenie zbędnych bodźców.

Źródło:
ustal, co odrywa uwagę właśnie tego ucznia w tej sytuacji.

Zmiana:
ogranicz ruch za plecami, niepotrzebne przedmioty lub konkurencyjne ekrany.

Relacja: Mniej bodźców pomaga tylko wtedy, gdy nie usuwa informacji i narzędzi niezbędnych do udziału.

Wybór:
uzgodnij miejsce z uczniem, zachowując kontakt z grupą i nauczycielem.

Przykład:
podczas przepisywania informacji uczeń odwraca tablet z grą i zostawia mapę.

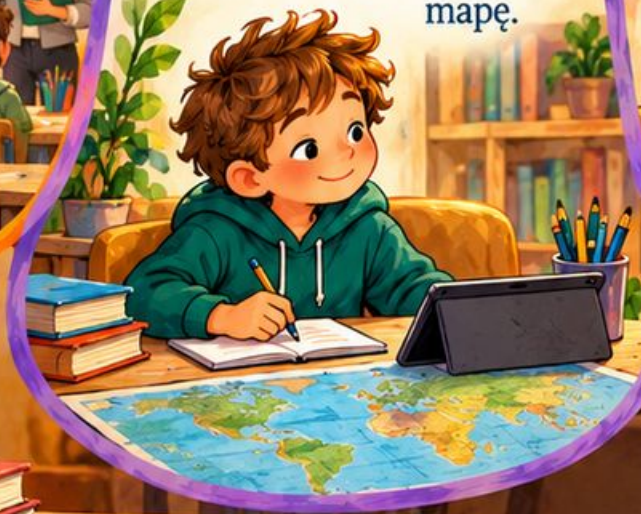

Pomiar:
porównaj powroty do zadania, jakość pracy i komfort po modyfikacji.

Centrum: Ruch wspierający udział w lekcji.

Potrzeba:
zapytaj, jaki ruch pomaga słuchać, myśleć lub wrócić do zadania.

Opcje:
dopuść pozycję stojącą, zmianę miejsca albo bezpieczny ruch dłoni.

Relacja: Dostępny ruch może współistnieć z uczeniem; wymuszenie bezruchu może zabierać zasoby potrzebne do zadania.

Uzgodnienie:
sprawdź wygodę ucznia i otoczenia, zamiast wymagać całkowitego bezruchu.

Przykład:
uczeń przy stojącym pulpicie porównuje informacje z atlasu i zapisuje wnioski.

Pomiar:
oceniaj rozumienie i udział; ruch sam w sobie nie oznacza nieskupienia.

Centrum: Dostępne przerwy.

Dostęp:
zaplanuj przerwę przed narastającym przeciążeniem, a nie wyłącznie po kryzysie.

Forma:
uzgodnij ruch, ciszę, wodę lub inną aktywność zgodną z potrzebą.

Relacja: Dobrze oznaczony punkt powrotu łączy regenerację z ciągłością zadania bez konieczności zaczynania od początku.

Powrót:
zostaw znacznik etapu i potrzebne materiały w przewidywalnym miejscu.

Przykład:
po części obliczeń uczeń przeciąga się i wraca do oznaczonego przykładu.

Pomiar:
sprawdź gotowość kontynuacji i samopoczucie; przerwa nie jest nagrodą za wynik.

Centrum: Uwaga w pracy pisemnej.

Cel: wydziel fragment zapisu, którego ukończenie da zauważalny, sensowny rezultat.

Układ: ogranicz przepisywanie, zastosuj czytelne pola i zostaw miejsce na odpowiedź.

Relacja: Przejrzysty zapis zmniejsza obciążenie organizacyjne, pozostawiając więcej uwagi na sens tworzonej wypowiedzi pisemnej.

Wsparcie: pozwól zaznaczać aktualny wiersz lub użyć przygotowanego początku zdania.

Pomiar: rozróżniaj trafność treści od opuszczeń wynikających z organizacji strony.

Przykład: uczeń zapisuje trzy obserwacje rośliny zamiast przepisywać całą kartę poleceń.

Centrum: Pamiętanie o materiałach.

Miejsce:
każda rzecz ma rozpoznawalną przegródkę albo stały pojemnik w plecaku.

Sygnał:
powiąż pakowanie z końcem zajęć i widoczną listą potrzebnych materiałów.

Relacja: Stałe miejsce i stały moment kontroli wzajemnie wspierają pamiętanie; sama nagana nie tworzy strategii.

Kopia:
jeśli uzasadnione, zapewnij dodatkowy egzemplarz kluczowego materiału w klasie.

Przykład:
uczeń sprawdza zeszyt, piórnik i książkę według etykiet przed wyjściem.

Pomiar:
licz brakujące materiały w podobnych dniach; sprawdzaj również wykonalność planu.

Centrum: Rozpoczynanie po instrukcji.

Instrukcja:
przekaż krótki komunikat i pokaż miejsce rozpoczęcia na materiale.

Sprawdzenie:
poproś o wskazanie pierwszej czynności zamiast pytania „czy słuchałeś?”.

Relacja: Upewnienie się co do pierwszego kroku pomaga odróżnić trudność rozpoczęcia od niezrozumienia całej instrukcji.

Pomost:
wykonaj wspólnie przykład początkowy, jeśli uczeń potrzebuje modelu działania.

Przykład:
po instrukcji do mapy uczeń najpierw znajduje legendę, potem zaznacza rzekę.

Pomiar:
obserwuj rozpoczęcie bez dodatkowego nawoływania oraz adekwatność pierwszego działania.

Centrum: Powrót do przerwanego zadania.

Ślad:
przed przerwaniem zaznacz ostatni wykonany element i najbliższy dalszy krok.

Materiały:
pozostaw potrzebny układ, zdjęcie albo krótką notatkę do odtworzenia pracy.

Relacja: Ślad zadania zastępuje konieczność odtwarzania całego procesu z pamięci po nieplanowanym przerwaniu pracy.

Sygnał:
uzgodnij przypomnienie powrotu, które nie zawstydza ucznia przy innych.

Przykład:
po apelu uczeń wraca do notatki „teraz podpisz oś wykresu”.

Pomiar:
sprawdź czas ponownego rozpoczęcia i liczbę potrzebnych informacji od dorosłego.

Centrum: Szacowanie czasu bez presji.

Przewidywanie:
zapytaj, które części zadania mogą potrwać dłużej i dlaczego.

Porównanie:
po pracy zestaw przewidywanie z rzeczywistym przebiegiem bez oceniania ucznia.

Relacja: Porównywanie szacunku i doświadczenia rozwija planowanie; wyścig z czasem może zasłaniać potrzebną informację.

Narzędzie:
stosuj zegar lub minutnik, jeśli pomaga orientacji, a nie zwiększa napięcia.

Przykład:
uczeń odkrywa, że szukanie ilustracji trwa dłużej niż wpisanie tytułu.

Pomiar:
obserwuj trafniejsze planowanie etapów oraz uwzględnianie przerw przy kolejnej podobnej pracy.

Centrum: Impulsywna odpowiedź i sygnał pauzy.

Uzgodnienie:
wybierz neutralny znak przypominający o pauzie, znany wcześniej uczniowi.

Alternatywa:
pozwól zapisać pomysł, zaznaczyć chęć odpowiedzi lub pokazać kartę.

Relacja: Miejsce na zapis pomysłu ułatwia czekanie, ponieważ odpowiedź nie musi pozostawać wyłącznie w pamięci.

Reakcja:
po sygnale zapewnij rzeczywistą możliwość wypowiedzi, bez publicznego wypominania objawu.

Przykład:
uczeń zapisuje hasło o wulkanie i wraca do niego podczas swojej kolejki.

Pomiar:
oceniaj możliwość zachowania pomysłu i udziału, nie wyłącznie liczbę przerwań.

Centrum: Oczekiwanie na turę z pomocą.

Przewidywalność:
pokaż kolejność tur i orientacyjny moment działania danej osoby.

Zajęcie:
zapewnij sensowną rolę podczas czekania, na przykład zbieranie obserwacji.

Relacja: Aktywne oczekiwanie może wspierać udział, jeśli nie pozbawia ucznia dostępu do własnej tury.

Sygnał:
stosuj widoczny znacznik kolejki, dopasowany do sytuacji i wieku.

Przykład:
w doświadczeniu uczeń notuje przewidywanie, zanim otrzyma kolejkę obsługi wagi.

Pomiar:
sprawdź rozumienie kolejności oraz poziom napięcia, zamiast wymagać biernego oczekiwania.

Centrum: Sprawdzanie pracy przed oddaniem.

Zakres:
wybierz dwa kryteria kontroli, które uczeń potrafi sam rozpoznać.

Oddzielenie:
zakończ tworzenie odpowiedzi, następnie wróć do niej z krótką listą.

Relacja: Krótka kontrola konkretów jest bardziej wykonalna niż ogólne polecenie „sprawdź wszystko jeszcze raz dokładnie”.

Narzędzie:
użyj zakładki albo symbolu przypominającego o konkretnym sprawdzeniu.

Przykład:
przed oddaniem obliczeń uczeń sprawdza znaki działań i wpisanie jednostek.

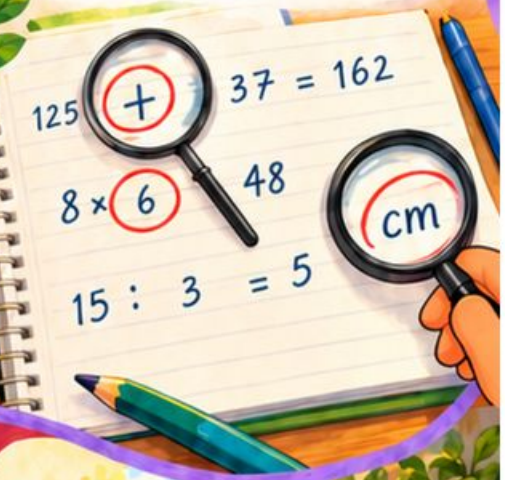

Pomiar:
porównaj wykryte pominięcia oraz samodzielne użycie listy w kolejnych pracach.

Centrum: Organizacja zeszytu.

Stałość:
ustal miejsce daty, tematu i odpowiedzi, pozostawiając czytelne odstępy.

Oznaczenie:
stosuj prosty kod zakładek; nadmiar kolorów może utrudniać orientację.

Relacja: Organizacja zeszytu służy korzystaniu z treści; estetyczny zapis bez możliwości odnalezienia informacji nie wystarcza.

Dostęp:
udostępniaj wzór notatki albo fragment do uzupełnienia, gdy przepisywanie przeciąża.

Przykład:
uczeń zakładką wskazuje ostatnią lekcję przyrody i odnajduje własne pytanie.

Pomiar:
sprawdź odnajdywanie informacji po kilku dniach, nie sam wygląd strony.

Centrum: Wiele poleceń naraz.

Rozdzielenie: przedstaw kolejność działań w krótkich, widocznych częściach na materiale.

Priorytet: zaznacz czynność bieżącą; dalsze instrukcje pozostają dostępne bez konieczności pamiętania.

Relacja: Widoczna sekwencja wspiera pamięć; znajomość każdej pojedynczej czynności nie gwarantuje utrzymania całej kolejności.

Potwierdzenie: sprawdź rozumienie poprzez działanie lub wskazanie, zamiast powtarzania całej instrukcji.

Pomiar: obserwuj opuszczane kroki przy podobnym zadaniu z instrukcją ustną i widoczną.

Przykład: polecenie „wytnij, uporządkuj, przyklej” staje się trzema polami z miejscem na wynik.

Centrum: Motywująca informacja zwrotna.

Konkret:
nazwij zastosowaną strategię i jej wpływ na wynik, bez ogólnego oceniania osoby.

Moment:
reaguj blisko działania, którego dotyczy informacja, zachowując spokojny, rzeczowy ton.

Relacja: Informacja o użytej strategii daje wskazówkę do kolejnej próby, której sama pochwała „świetnie” nie zawiera.

Pomiar:
zapytaj, co uczeń zrobi następnym razem; nie uzależniaj wartości ucznia od wyniku.

Kierunek:
wskaż jeden następny krok możliwy do wykonania przy dostępnym wsparciu.

Przykład:
„Zaznaczyłeś dane, dlatego łatwiej znalazłeś potrzebną liczbę; teraz sprawdź jednostkę”.

Centrum: Wspólnie wybrany cel.

Znaczenie:
zapytaj ucznia, która zmiana ułatwiłaby mu rzeczywisty dzień w szkole.

Zakres:
wybierz jeden obserwowalny cel możliwy do ćwiczenia w znanej sytuacji.

Relacja: Cel wybrany wspólnie ma sens praktyczny; narzucone „bądź spokojniejszy” nie wskazuje dostępnej czynności.

Wsparcie:
wspólnie ustal narzędzie, sygnał i sposób oceniania komfortu podczas próby.

Przykład:
uczeń wybiera pakowanie materiałów przed dzwonkiem z pomocą własnej listy.

Pomiar:
porównuj wykonanie z punktem wyjścia i aktualizuj cel wraz z uczniem.

Centrum: Emocje po niepowodzeniu.

Uznanie:
nazwij trudność spokojnie, bez ocen „przesadzasz” albo porównań z innymi.

Regulacja:
ogranicz liczbę słów; zaoferuj przerwę, pomoc i bezpieczny dystans.

Relacja: Wsparcie emocjonalne umożliwia analizę błędu; wyjaśnianie techniki w szczycie napięcia może być niedostępne.

Analiza:
wróć do przyczyny dopiero wtedy, gdy uczeń może rozmawiać i wybierać.

Przykład:
po nieudanej konstrukcji uczeń odpoczywa, potem wybiera szerszą podstawę modelu.

Pomiar:
obserwuj odzyskanie poczucia wpływu, a nie natychmiastowe przeprosiny lub pogodny wyraz twarzy.

Centrum: Pobudzenie przed sprawdzianem.

Przygotowanie:
pokaż zakres, formę odpowiedzi i potrzebne materiały wcześniej, w zrozumiałej postaci.

Warunki:
zapewnij przewidywalne miejsce, dostępne przerwy i uzgodnione wsparcie organizacyjne.

Sygnał:
ustal, jak uczeń zgłasza napięcie albo niezrozumienie instrukcji bez podpowiadania treści.

Przykład:
przed sprawdzianem uczeń układa przybory i przegląda jedno przykładowe polecenie.

Relacja: Przewidywalność organizacji może zmniejszyć dodatkowe obciążenie, ale nie zastępuje nauki sprawdzanych treści przedmiotowych.

Pomiar:
oddziel opanowanie wiedzy od wpływu warunków na możliwość pokazania jej.

Centrum: Jasna rola w grupie.

Zadanie:
nazwij rolę przez działanie i rezultat, a nie sam tytuł funkcji.

Granice:
ustal, co robi uczeń, czego potrzebuje od partnerów i kiedy przekazuje wynik.

Relacja: Czytelny zakres roli ogranicza chaos organizacyjny; nie może jednak wykluczać ucznia z myślenia o całości.

Zmiana:
umożliwiaj wybór oraz zamianę roli, gdy aktualna staje się niedostępna.

Przykład:
w zespole badaczy uczeń mierzy długość liścia i przekazuje wynik zapisującej osobie.

Pomiar:
sprawdź wykonanie własnej części i dostęp do wspólnych decyzji całej grupy.

Centrum: Porządek w przestrzeni pracy.

Strefy:
oddziel materiały bieżące, zapasowe oraz gotowe prace w rozpoznawalnych miejscach.

Wybór:
pozostaw dostęp do potrzebnych narzędzi, zamiast usuwać wszystkie przedmioty z ławki.

Rutyna:
kończ etap krótkim odkładaniem rzeczy według tego samego systemu.

Relacja: Porządek funkcjonalny ułatwia działanie; jednakowy wygląd każdej ławki nie jest celem samym w sobie.

Przykład:
podczas techniki nożyczki wracają na tacę, a sklejone elementy do osobnego pojemnika.

Pomiar:
obserwuj czas szukania oraz możliwość samodzielnego przygotowania kolejnego etapu projektu.

Centrum: Plan pracy domowej i odpoczynku.

Rozpoznanie:
ustal liczbę zadań, materiały i rzeczywisty czas dostępny po szkole.

Priorytet:
zaplanuj kolejność, odpoczynek i zakończenie pracy z uwzględnieniem energii ucznia.

Relacja: Plan pracy wymaga miejsca na odpoczynek; stałe przeciążenie wskazuje potrzebę zmiany organizacji albo zakresu.

Kontakt:
jeśli obciążenie jest niewykonalne, uzgodnij zmianę ze szkołą zamiast przedłużania presji.

Przykład:
uczeń wybiera najpierw krótką powtórkę, potem odpoczynek i przygotowanie materiałów na jutro.

Pomiar:
oceniaj wykonalność planu i regenerację, nie wyłącznie liczbę ukończonych ćwiczeń.

Centrum: Reakcja na objawy bez karania.

Interpretacja: rozpoznawaj trudności uwagi, hamowania i organizacji bez przypisywania złej woli.

Reakcja: przypomnij ustalenie spokojnie; pomóż wrócić do zadania przez konkretny krok.

Relacja: Rozumienie objawu i naprawienie szkody mogą współistnieć; kara sama nie uczy potrzebnej strategii organizacyjnej.

Odpowiedzialność: reaguj na skutek naruszenia granic, jednocześnie zapewniając dostępne wsparcie.

Przykład: po potrąceniu materiałów uczeń pomaga je zebrać i zmienia zbyt ciasne miejsce.

Pomiar: sprawdź, czy zmiana warunków ogranicza powtarzanie sytuacji, zamiast eskalować kary.

Centrum: Skuteczność zmian środowiska.

Hipoteza: nazwij konkretną barierę i spodziewany wpływ wybranej zmiany otoczenia.

Próba: zastosuj jedną modyfikację w kilku porównywalnych sytuacjach, zapisując warunki.

Relacja: Wynik pojedynczej lekcji może zależeć od zmęczenia; porównywalne obserwacje pomagają uniknąć przedwczesnego wniosku.

Wskaźniki: wybierz inicjowanie, utrzymanie wątku, ukończenie etapu albo samopoczucie ucznia.

Decyzja: zachowaj zmianę, skoryguj ją albo sprawdź inną hipotezę z udziałem ucznia.

Przykład: po odsunięciu stanowiska od drzwi uczeń rzadziej gubi miejsce czytanego fragmentu.

Obszar 4: Dysleksja i inne trudności w uczeniu się

Najpierw ustal, czy celem jest odczytywanie, zapis, rozumowanie czy dostęp do wiedzy.

Gałąź 1:

- Dostępny układ tekstu — 86
- Rozumienie polecenia pisemnego — 87
- Krótkie teksty użytkowe — 88
- Słuchanie jako dostęp do treści — 89
- Czytanie bez publicznego odpytywania — 90

Gałąź 2:

- Świadomość głoskowa — 91
- Łączenie litery i głoski — 92
- Tempo czytania a rozumienie — 93
- Notowanie ze schematem — 94
- Klawiatura zamiast pisma ręcznego — 95

Gałąź 3:

- Plan wypowiedzi pisemnej — 96
- Narzędzia sprawdzania pisowni — 97
- Wiedza a poprawność zapisu — 98
- Dyktando a cel oceniania — 99
- Pamięć sekwencji w nauce — 100

Gałąź 4:

- Wartość cyfry w liczbie — 101
- Działania na konkretach — 102
- Treść zadania matematycznego — 103
- Tabele i wykresy — 104
- Czytelny zapis obliczeń — 105

Gałąź 5:

- Uczenie pojęć przyrodniczych — 106
- Słownictwo przedmiotowe w kontekście — 107
- Przygotowanie do sprawdzianu pisemnego — 108
- Technologia wspierająca uczenie — 109
- Poczucie kompetencji mimo trudności — 110

Centrum: Dostępny układ tekstu.

Czytelność:
wybierz wyraźny krój, odpowiedni rozmiar i odstępy zgodne z potrzebą ucznia.

Układ:
stosuj krótkie akapity, nagłówki oraz wyrównanie ułatwiające odnajdywanie początku wiersza.

Relacja: Lepszy układ wspiera dostęp do treści, ale sam nie zastępuje uczenia czytania dostosowanego do potrzeb.

Ozdoby:
usuń dekoracje konkurujące z tekstem; nie zakładaj istnienia jednej czcionki dla wszystkich.

Przykład:
instrukcja doświadczenia ma osobne akapity i stałe miejsce na wynik.

Pomiar:
sprawdź odnajdywanie informacji i komfort czytania, a nie wyłącznie atrakcyjność wizualną materiału.

Centrum: Rozumienie polecenia pisemnego.

porównaj

Czynność:
wyróżnij czasownik wskazujący, co uczeń ma zrobić w danym zadaniu.

porównaj

Dane:
oddziel materiał do analizy od samego polecenia i dodatkowego komentarza.

porównaj

Relacja: Wyjaśnienie rodzaju czynności może usunąć barierę instrukcji bez podpowiadania merytorycznej odpowiedzi na pytanie.

Sprawdzenie:
poproś o opis pierwszego kroku albo pokazanie miejsca odpowiedzi.

porównaj

Przykład:
„porównaj” prowadzi do wskazania podobieństwa i różnicy między dwoma krajobrazami.

Pomiar:
ustal, czy trudność dotyczy odczytania, słownictwa czy zrozumienia oczekiwanego działania.

Centrum: Krótkie teksty użytkowe.

Cel:
wybierz rozkład jazdy, wiadomość lub instrukcję powiązaną z realnym działaniem.

Przegląd:
najpierw ustal, jakiej informacji trzeba szukać i gdzie może się znajdować.

Relacja: Pytanie użytkowe nadaje kierunek czytaniu; dokładne czytanie każdej pozycji nie zawsze jest potrzebne.

Dostęp:
zapewnij czas, powiększenie lub odczytanie, zależnie od rozpoznanej bariery.

Przykład:
uczeń znajduje godzinę odjazdu autobusu potrzebnego na szkolną wycieczkę.

Pomiar:
sprawdź podjętą decyzję, nie tylko poprawność głośnego odczytania całego dokumentu.

Centrum: Słuchanie jako dostęp do treści.

Treść:
udostępnij nagranie albo syntezę mowy, gdy celem jest rozumienie materiału.

Kontrola:
umożliwiaj pauzę, cofnięcie i śledzenie tekstu w wybranym tempie.

Relacja: Nagranie zapewnia drogę do treści; naukę dekodowania planuje się osobno, jeżeli stanowi aktualny cel.

Rozróżnienie:
oddziel dostęp do wiedzy od celu ćwiczenia samodzielnego odczytywania wyrazów.

Przykład:
uczeń słucha rozdziału historycznego i zaznacza przyczyny wydarzenia na schemacie.

Pomiar:
sprawdź rozumienie związków, a nie sam fakt odtworzenia pliku lub czas słuchania.

Centrum: Czytanie bez publicznego odpytywania.

Bezpieczeństwo: nie wymagaj głośnego czytania nieznanego tekstu przed całą klasą.

Przygotowanie: uzgodnij fragment, sposób ćwiczenia i możliwość odmowy publicznego wykonania.

Relacja: Bezpieczne warunki pozwalają ćwiczyć umiejętność bez dodawania bariery publicznej oceny i nieprzewidywalnego odpytywania.

Alternatywa: sprawdzaj rozumienie przez rozmowę, wskazanie albo zapis, zależnie od celu.

Przykład: uczeń wcześniej poznaje akapit, potem omawia motyw bohatera w parze.

Pomiar: rozróżniaj postęp czytania od napięcia wywołanego występem i reakcją rówieśników.

Centrum: Świadomość głoskowa.

Dźwięk:
pracuj na słyszanych słowach, zanim przejdziesz do ich zapisu literowego.

Operacja:
wybierz rozpoznawanie, łączenie albo dzielenie głosek stosownie do aktualnej umiejętności.

Relacja: Rozumienie zadania słuchowego wymaga oddzielenia go od rozpoznawania liter i obciążenia sposobem odpowiedzi ucznia.

Rozróżnienie:
głoska jest dźwiękiem, litera znakiem; nie utożsamiaj ich liczby automatycznie.

Przykład:
uczeń porównuje pierwsze głoski w słowach „las” i „lampa”.

Pomiar:
zmieniaj znane przykłady; sprawdzaj operację, zamiast pamiętania odpowiedzi do jednej pary.

Centrum: Łączenie litery i głoski.

Przykład:
„sz” w „szafa” zestaw z pojedynczym „s” w „sok”.

Złożoność:
uwzględnij polskie dwuznaki; jeden dźwięk nie zawsze odpowiada jednej literze.

Relacja: Kontrast podobnych zapisów pomaga zauważyć różnicę, ale zakres przykładów powinien wynikać z aktualnej umiejętności.

Powiązanie:
pokazuj zapis wraz z odpowiadającym dźwiękiem w znanym słowie.

Przykłady:
porównuj ten sam znak w różnych wyrazach i kontekstach drukowanych.

Pomiar:
sprawdź odczytanie nowego, odpowiednio dobranego słowa, nie tylko wyuczonej ilustracji.

Centrum: Tempo czytania a rozumienie.

Dwa cele:

rozróżniaj płynność od rozumienia; szybsze czytanie nie zawsze oznacza lepszy dostęp.

Warunki:

dobierz długość fragmentu i czas, unikając stałego porównywania z tempem rówieśników.

Relacja:

Rozumienie kieruje wyborem tempa; sam pomiar liczby przeczytanych słów nie opisuje całego procesu czytania.

Strategia:

zatrzymuj się po sensownych częściach i sprawdzaj główną myśl.

Przykład:

uczeń po akapicie wyjaśnia, dlaczego bohater zmienił decyzję w opowiadaniu.

Pomiar:

zestaw trafność odpowiedzi, wysiłek i tempo na porównywalnych, odpowiednio dobranych tekstach.

Centrum: Notowanie ze schematem.

Szkielet:
przygotuj pola na pojęcie, przykład i związek, zamiast pełnego przepisywania.

Wybór:
ustal z uczniem, co warto zanotować i co jest już dostępne.

Relacja: Schemat działa, gdy pomaga odzyskać wiedzę; nadmiernie wypełniony wzór może ograniczyć aktywne rozumienie materiału.

Wsparcie:
udostępnij kluczowe terminy, zdjęcie tablicy albo częściowo uzupełnioną strukturę.

Przykład:
przy temacie pogody uczeń łączy temperaturę, opad i sposób pomiaru.

Pomiar:
poproś o odtworzenie znaczenia notatki po lekcji, nie jedynie ocenę jej estetyki.

Centrum:
Klawiatura zamiast pisma ręcznego.

Dostęp:
sprawdź wygodę klawiatury, ekranu i sposobu poprawiania tekstu przez ucznia.

Nauka:
zapewnij okazję do poznania narzędzia przed wymagającym zadaniem lub ocenianiem.

Relacja: Klawiatura może usuwać barierę pisma, jeśli obsługa narzędzia nie wprowadza większego obciążenia niż sam zapis.

Cel:
oddziel tworzenie wypowiedzi od ćwiczenia grafomotoryki; dobieraj formę do sprawdzanej umiejętności.

Przykład:
uczeń tworzy opis doświadczenia na komputerze, samodzielnie zmieniając kolejność zdań.

Pomiar:
porównaj możliwość rozwijania treści, obciążenie i samodzielną korektę obu sposobów zapisu.

Centrum: Plan wypowiedzi pisemnej.

Cel:
ustal odbiorcę i funkcję wypowiedzi przed rozpoczęciem zapisywania kolejnych zdań.

Struktura:
zbierz pomysły, wybierz kolejność i wskaż miejsce na zakończenie.

Relacja: Plan porządkuje treść, pozostawiając autorowi wybór słów; gotowy tekst do przepisania nie ćwiczy planowania wypowiedzi.

Język:
udostępnij pomocne łączniki, bez narzucania identycznego tekstu wszystkim uczniom.

Przykład:
w zaproszeniu uczeń planuje wydarzenie, termin, miejsce i sposób potwierdzenia udziału.

Pomiar:
sprawdź kompletność informacji i spójność; poprawność zapisu oceniaj według jasno ustalonego celu.

Centrum:
Narzędzia sprawdzania pisowni.

Narzędzie:
pokaż słownik i sprawdzanie pisowni jako pomoce wymagające świadomego wyboru.

Granice:
wyjaśnij, że poprawnie zapisany wyraz może nadal nie pasować do zdania.

Relacja: Rozumienie zdania pomaga korzystać z technologii; autokorekta bez kontroli znaczenia może wprowadzić nowy błąd.

Próba:
analizuj propozycję poprawy w kontekście, zamiast automatycznie akceptować każdą sugestię.

Przykład:
uczeń sprawdza, czy wybrana forma „morze” pasuje do opisu wakacji.

Pomiar:
obserwuj uzasadnianie wyboru oraz samodzielne wyszukiwanie, nie sam spadek liczby podkreśleń.

Centrum: Wiedza a poprawność zapisu.

Kryteria:
oddziel sprawdzaną wiedzę od ortografii, czytelności pisma i tempa zapisu.

Forma:
dobierz dostępny sposób odpowiedzi przy zachowaniu zakresu celu przedmiotowego.

Relacja: Jasne rozdzielenie kryteriów pozwala planować osobno dalszą naukę treści i dalsze wsparcie zapisu.

Informacja:
nazwij trafną treść oraz potrzebną korektę zapisu w rozróżnionych komunikatach.

Przykład:
poprawne wyjaśnienie parowania pozostaje dowodem wiedzy mimo błędu w pisowni terminu.

Pomiar:
sprawdź, czy ocena pokazuje rozumienie zjawiska, a nie głównie trudność ekspresji pisemnej.

Centrum: Dyktando a cel oceniania.

Cel: ustal, czy zadanie sprawdza zasadę, rozpoznawanie formy czy zapis ze słuchu.

Dostosowanie: rozważ uzasadnienie pisowni, wybór z komentarzem albo pracę na znanym zakresie.

Relacja: Alternatywny format powinien nadal dostarczać dowodu celu, zamiast przypadkowo usuwać sprawdzaną operację językową.

Dostęp: pokaż kryteria i formę wcześniej; unikaj nieoczekiwanej zmiany sposobu sprawdzania.

Przykład: uczeń wyjaśnia zapis „stół” przez porównanie z formą „stoły”.

stół

stoły

Pomiar: oceniaj wskazaną umiejętność; jeden format dyktanda nie pokazuje całej wiedzy o pisowni.

Sekwencja:

określ, co trzeba pamiętać w kolejności i do czego to służy.

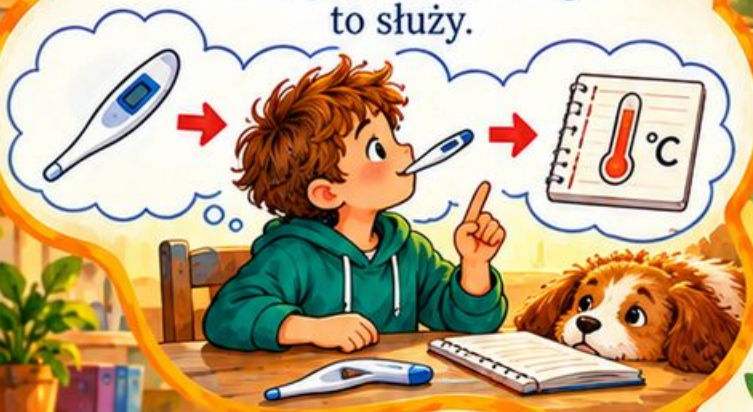

Wsparcie:

stosuj widoczny wzór, rytm lub kartę kroków, jeśli ułatwia konkretne zadanie.

Relacja: Zrozumienie funkcji kolejnych etapów wspiera pamiętanie; długa rymowanka nie zawsze pomaga wykonać rzeczywistą czynność.

Sens:

łącz etapy z przyczyną, zamiast uczyć wyłącznie oderwanego ciągu słów.

Przykład:

kolejność pomiaru temperatury obejmuje przygotowanie przyrządu, odczyt i zapis jednostki.

Centrum: Pamięć sekwencji w nauce.

Pomiar:

sprawdź wykonanie w działaniu oraz korzystanie z podpowiedzi w odpowiednim momencie.

Centrum: Wartość cyfry w liczbie.

Budowa:
pokazuj dziesiątki i jedności za pomocą grup oraz pojedynczych elementów.

Zapis:
zestaw materiał z liczbą i położeniem cyfry w czytelnej tabeli pozycyjnej.

Relacja: Łączenie grup z zapisem pomaga odróżnić nazwę cyfry od jej wartości zależnej od pozycji.

Kontrast:
porównaj liczby utworzone z tych samych cyfr w innej kolejności.

Przykład:
24 i 42 mają te same cyfry, ale różne liczby dziesiątek.

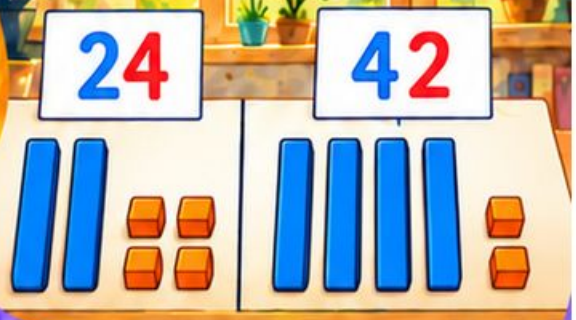

Pomiar:
poproś o zbudowanie nowej liczby i wyjaśnienie wartości wskazanej cyfry.

Centrum: Działania na konkretach.

Znaczenie:
przedstaw dodawanie jako łączenie, odejmowanie jako zmianę albo różnicę zbiorów.

Manipulacja:
pozwól przesuwać elementy i opisywać działanie własnym sposobem komunikacji.

Relacja: Przejście do zapisu powinno zachować znaczenie operacji widoczne podczas działania na rzeczywistych przedmiotach.

Pomost:
zestaw wykonany ruch z rysunkiem i odpowiednim zapisem matematycznym.

Przykład:
uczeń rozdziela osiem żetonów po dwa, badając liczbę powstałych grup.

Pomiar:
zmień materiał; sprawdź rozumienie działania, zamiast pamiętania rozmieszczenia konkretnych żetonów.

Centrum: Treść zadania matematycznego.

Sytuacja:
wyjaśnij zdarzenie opisane w zadaniu, zanim uczeń wybierze działanie.

Dane:
oddziel informacje potrzebne od ozdobników; nie opieraj wyboru wyłącznie na słowie-kluczu.

Relacja: Model relacji chroni przed zgadywaniem działania na podstawie pojedynczego słowa występującego w treści zadania.

Reprezentacja:
pozwól narysować relacje, odegrać sytuację albo użyć przedmiotów.

Przykład:
porównanie liczby biletów w dwóch grupach prowadzi do przedstawienia różnicy.

Pomiar:
poproś o wyjaśnienie, dlaczego działanie odpowiada sytuacji, nawet przy błędzie rachunkowym.

Centrum: Tabele i wykresy.

Orientacja:
zacznij od tytułu, legendy, osi i jednostek, zanim porównasz wartości.

Odczyt:
śledź jeden wiersz albo jedną kategorię, korzystając z linijki lub zakładki.

Relacja: Poprawna liczba bez jednostki albo przy błędnej osi może prowadzić do nietrafnego wniosku o danych.

Interpretacja:
odróżniaj odczyt liczby od wniosku wynikającego z porównania danych.

Przykład:
wykres opadów pozwala znaleźć najbardziej deszczowy miesiąc i uzasadnić wybór.

Pomiar:
zmień pytanie przy tym samym wykresie, sprawdzając orientację i rozumienie skali.

Centrum: Czytelny zapis obliczeń.

Układ:
zachowaj kolumny, odstępy i jednoznaczne znaki działań w zapisie.

Pomoc:
użyj kratki, prowadnicy lub większego pola, jeśli poprawia orientację ucznia.

Relacja: Czytelna organizacja zapisu może ujawnić rozumienie, które było niewidoczne przez przesunięcie cyfr między pozycjami.

Kontrola:
rozdziel sprawdzanie sposobu rozumowania od technicznej pomyłki w przepisywaniu cyfry.

Przykład:
przy dodawaniu pisemnym uczeń wyrównuje jedności z jednościami, korzystając z kolumn.

Pomiar:
sprawdź, czy poprawa układu ogranicza pominięcia i pozwala odczytać własne rozwiązanie.

Centrum: Uczenie pojęć przyrodniczych.

Doświadczenie:
łącz nowe pojęcie z obserwowalnym zjawiskiem, modelem albo bezpieczną próbą.

Język:
wyjaśniaj termin prostymi słowami, zachowując jego istotne cechy znaczeniowe.

Relacja: Porównanie zjawisk pomaga zauważyć różnicę; podobny wygląd nie musi oznaczać tego samego procesu przyrodniczego.

Związek:
porównuj przykład i nieprzykład, aby uniknąć uczenia wyłącznie nazwy.

Przykład:
uczeń rozróżnia topnienie lodu i rozpuszczanie cukru przez obserwację obu prób.

Pomiar:
poproś o przyporządkowanie nowej sytuacji z wyjaśnieniem, a nie samo powtórzenie definicji.

Centrum: Słownictwo przedmiotowe w kontekście.

Znaczenie:
przedstaw termin podczas działania lub analizy, nie jedynie jako słowo do przepisania.

Sieć:
połącz pojęcie z ilustracją, przeciwieństwem, przykładem i znanymi już określeniami.

Relacja: Sieć powiązań wspiera odzyskiwanie znaczenia; sam zapis definicji może pozostać bez związku z rozumieniem treści.

Użycie:
wracaj do słowa w pytaniach i wyjaśnieniach w różnych kontekstach.

Przykład:
„dopływ” uczeń odnajduje na mapie, a potem objaśnia na modelu rzek.

Pomiar:
sprawdź zastosowanie terminu w nowym przykładzie, nie wyłącznie poprawność jego zapisania.

Centrum: Przygotowanie do sprawdzianu pisemnego.

Zakres:
podaj konkretne treści i przykładowe formaty pytań z odpowiednim wyprzedzeniem.

Próba:
przećwicz sposób czytania polecenia, planowania odpowiedzi i korzystania z dozwolonych pomocy.

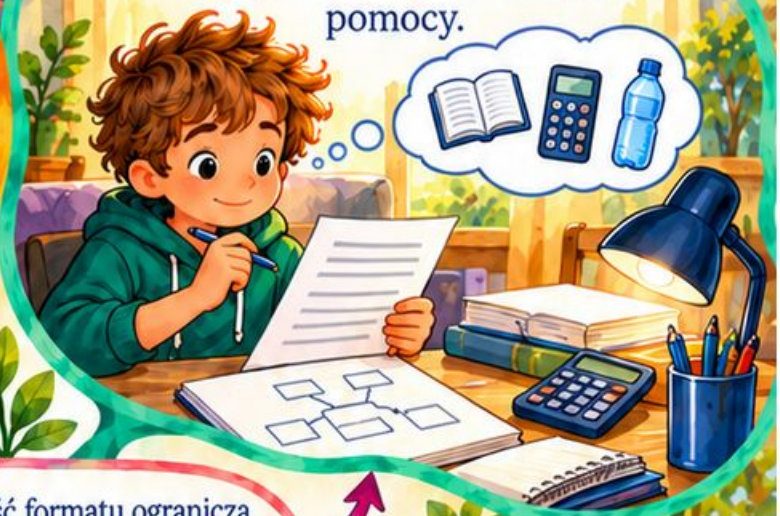

Relacja: Znajomość formatu ogranicza dodatkowe obciążenie, pozostawiając sprawdzianowi funkcję oceny rozumienia treści przedmiotowych ucznia.

Organizacja:
uzgodnij dostępny czas, układ i formę zgodnie z potrzebą oraz celem.

Przykład:
uczeń ćwiczy opis wykresu na innym zestawie danych niż późniejsze zadanie.

Pomiar:
sprawdź gotowość do pokazania wiedzy; zapamiętanie wzorcowej odpowiedzi nie zastępuje przygotowania.

Centrum: Technologia wspierająca uczenie.

Potrzeba:
nazwij barierę przed wyborem programu, aplikacji lub urządzenia wspierającego.

Dobór:
sprawdź syntezę mowy, dyktowanie albo powiększenie na rzeczywistym zadaniu ucznia.

Relacja: Narzędzie jest użyteczne, gdy usuwa konkretną barierę i pozostawia uczniowi kontrolę nad własnym komunikatem.

Kontrola:
naucz sprawdzania wyniku i ochrony danych; narzędzie może popełniać błędy.

Przykład:
uczeń dyktuje opis obserwacji, następnie odsłuchuje zapis i poprawia błędnie rozpoznane słowo.

Pomiar:
oceniaj dostęp do treści i samodzielność, a nie samą obecność nowej technologii.

Centrum: Poczucie kompetencji mimo trudności.

Dowody:
pokazuj konkretne umiejętności i postępy, niezależnie od trudności czytania lub pisania.

Język:
opisuj potrzebną strategię bez etykiet „leniwy”, „niezdolny” czy „słaby uczeń”.

Relacja: Widoczne dowody kompetencji wspierają realistyczny obraz siebie bez zaprzeczania istniejącym potrzebom oraz trudnościom uczenia się.

Okazje:
zapewnij zadania pozwalające użyć wiedzy, pomysłowości i wybranego sposobu ekspresji.

Przykład:
uczeń z trudnością pisania wyjaśnia model mostu i dokumentuje go fotografiami.

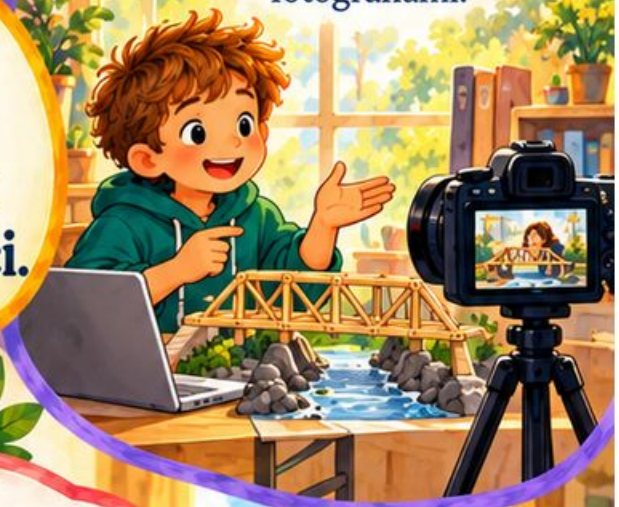

Pomiar:
pytaj, co uczeń potrafi i z jakiej pomocy chce korzystać następnym razem.

Obszar 5: Komunikacja i AAC

Gałąź 1:

- Funkcje komunikacji poza prośbą — 112
- Dostęp ruchowy do AAC — 113
- Wielkość i liczba pól — 114
- Modelowanie przez partnera — 115
- Oczekiwanie na komunikat — 116

Gałąź 2:

- Słownictwo ogólne i tematyczne — 117
- Stałe położenie słów — 118
- Zgoda i odmowa w AAC — 119
- Prośba o pomoc przez AAC — 120
- Zgłaszanie bólu przez AAC — 121

Gałąź 3:

- Komentowanie aktywności — 122
- Pytania przez AAC — 123
- Łączenie symboli — 124
- Naprawianie nieporozumienia — 125
- Nowy partner komunikacyjny — 126

Gałąź 4:

- AAC na lekcji przedmiotowej — 127
- AAC w szatni i stołówce — 128
- AAC na wycieczce — 129
- Paszport komunikacyjny — 130
- Wspólne słownictwo domu i szkoły — 131

Gałąź 5:

- Wielojęzyczność i komunikacja — 132
- Indywidualne gesty i sygnały — 133
- Rozpoznawanie inicjatywy — 134
- Kopia zapasowa systemu — 135
- Obserwacja reakcji partnerów — 136

Dobieraj dostęp i słownictwo indywidualnie; obserwuj także zachowanie partnerów komunikacyjnych.

Centrum: Funkcje komunikacji poza prośbą.

Funkcje:
zapewnij słowa do komentowania, pytania, odmawiania, żartowania i dzielenia się wiadomością.

Okazje:
zostaw czas na inicjatywę, nie zamieniaj każdej rozmowy w wybór przedmiotu.

Relacja: Bogate funkcje wymagają odpowiedniego słownictwa i partnera gotowego rozmawiać, a nie wyłącznie spełniać prośby.

Partner:
odpowiadaj na znaczenie komunikatu; nie wymagaj idealnej formy przed reakcją.

Przykład:
uczeń podczas spaceru wskazuje „dziwne”, odnosząc się do nietypowego kształtu chmury.

Pomiar:
zanotuj różnorodność celów komunikacji i to, czy otoczenie je zauważa.

Centrum: Dostęp ruchowy do AAC.

Dostęp:
oceniaj wskazywanie, wzrok, przełącznik lub skanowanie z właściwymi specjalistami.

Pozycja:
sprawdź wygodę ciała i stabilność urządzenia w realnej sytuacji.

Relacja: Dostęp ruchowy warunkuje możliwość wypowiedzi; nietrafne wskazanie nie musi oznaczać braku rozumienia słownictwa.

Próba:
porównuj trafność, wysiłek i możliwość poprawienia wyboru, nie tylko szybkość.

Przykład:
uczeń wybiera komunikat wzrokiem przy ustawieniu ekranu dopasowanym do stanowiska.

Pomiar:
obserwuj działanie także przy zmęczeniu, w innym miejscu i z różnymi partnerami.

Centrum: Wielkość i liczba pól.

Wielkość: sprawdź widoczność symbolu i możliwość trafnego wyboru przy aktualnym dostępie.

Liczba: dobieraj układ do potrzeb; mała tablica nie jest obowiązkowym etapem dla wszystkich.

Relacja: Wygodniejszy wybór nie powinien oznaczać ubogiego języka; dostęp i bogactwo komunikacji wymagają wspólnego rozważenia.

Słownictwo: zachowaj dostęp do ważnych treści, także odmowy i komentarza.

Przykład: większe odstępy ograniczają przypadkowe naciśnięcia, ale zmiana nie usuwa słów ucznia.

Pomiar: porównuj trafność i zakres możliwych wypowiedzi po modyfikacji wspólnie ze specjalistą.

Centrum: Modelowanie przez partnera.

Pokaz:
partner mówi i wskazuje wybrane słowa na systemie dostępnym uczniowi.

Naturalność:
modeluj w prawdziwej sytuacji, nie wymagając natychmiastowego odtworzenia ani powtarzania.

Relacja: Widoczny model języka daje przykład zastosowania systemu; nie jest poleceniem wykonania obowiązkowej sekwencji wskazań.

Tempo:
wybieraj krótkie komunikaty i zostaw przestrzeń na dowolny sposób odpowiedzi.

Przykład:
przy zepsutym wiatraczku nauczyciel wskazuje „nie działa”, potem czeka na komentarz.

Pomiar:
obserwuj korzystanie z nowych słów oraz reakcje partnerów w kolejnych podobnych sytuacjach.

Centrum: Oczekiwanie na komunikat.

Pauza:
po wypowiedzi daj czas na szukanie słowa i wykonanie wyboru.

Uwaga:
obserwuj spojrzenie, gest oraz próby rozpoczęcia, nie tylko dźwięk urządzenia.

Relacja: Czas wyszukiwania jest częścią wypowiedzi; kolejne pytanie może przerwać komunikat przed jego ukończeniem.

Partner:
nie zasypuj pytaniami i nie kończ wypowiedzi bez uzgodnienia z uczniem.

Przykład:
podczas wyboru książki uczeń przechodzi do strony słownictwa i wskazuje temat.

Pomiar:
sprawdź, czy dłuższa przestrzeń w rozmowie zwiększa własne inicjatywy i pełniejsze odpowiedzi.

Centrum: Słownictwo ogólne i tematyczne.

Ogólne:
zapewnij często używane słowa, na przykład „chcę”, „nie”, „inaczej” i „jeszcze”.

Tematyczne:
dodawaj nazwy osób, miejsc oraz treści ważnych na aktualnych zajęciach.

Relacja: Słowa ogólne przenoszą się między tematami; słowa szczegółowe pozwalają wypowiedzieć się precyzyjnie o aktualnym doświadczeniu.

Połączenie:
umożliwiaj tworzenie własnych wypowiedzi, zamiast udostępniać tylko etykiety przedmiotów.

Przykład:
na przyrodzie uczeń łączy „to” i „rośnie” z nazwą fasoli.

Pomiar:
sprawdź, czy słownictwo służy różnym funkcjom i działa poza pojedynczą kartą pracy.

Centrum: Stałe położenie słów.

Orientacja:
zachowuj przewidywalne miejsca znanych słów podczas codziennego korzystania z systemu.

Rozbudowa:
uzgadniaj zmiany ze specjalistą i uczniem, nie przestawiaj układu dla ozdoby.

Relacja: Przewidywalny układ może wspierać odnajdywanie; konieczne zmiany wymagają wyjaśnienia i czasu na poznanie nowego rozwiązania.

Dostęp:
dodawaj potrzebne słowa z uwzględnieniem możliwości wyszukiwania i obsługi.

Przykład:
„pomóż” pozostaje w znanym miejscu także po dodaniu słownictwa o teatrze.

Pomiar:
obserwuj trafność odnajdywania oraz wysiłek po każdej rzeczywiście potrzebnej modyfikacji.

Centrum: Zgoda i odmowa w AAC.

Słowa:
udostępnij „tak”, „nie”, „stop”, „inaczej” i możliwość zmiany decyzji.

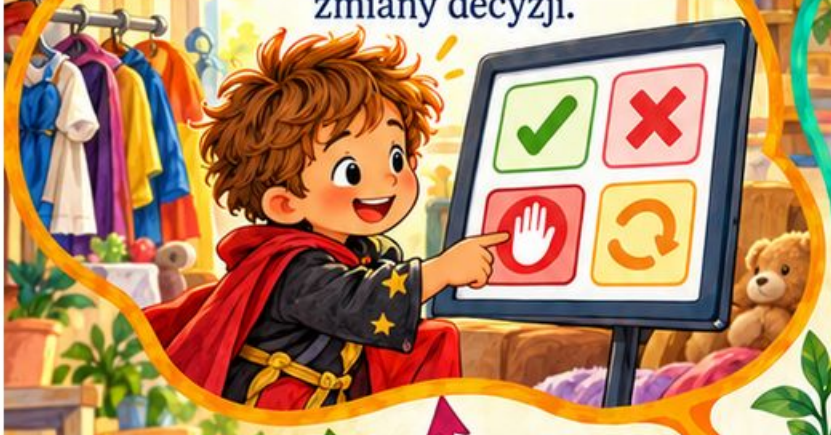

Warunki:
sprawdź, czy wybory są rozumiane i czy odmowa ma rzeczywisty skutek.

Relacja: Zgoda wymaga dostępnej odmowy; techniczna możliwość naciśnięcia symbolu nie wystarcza bez odpowiedniej reakcji partnera.

Partner:
nie interpretuj braku odpowiedzi automatycznie jako zgody na dotyk lub działanie.

Przykład:
uczeń wskazuje „stop” podczas przymierzania kostiumu, a dorosły przerywa i pyta o zmianę.

Pomiar:
zapisuj, czy komunikat jest dostępny w potrzebnym momencie oraz respektowany przez otoczenie.

Treść:
zapewnij komunikat ogólny i możliwość doprecyzowania, czego dotyczy trudność.
Dostęp:
umieść pomoc w osiągalnym miejscu systemu, także poza stolikiem lekcyjnym.
Relacja: Adekwatna odpowiedź uczy skutecznego kierowania pomocą; wyręczanie może ograniczać możliwość rozwijania własnej wypowiedzi.
Reakcja:
zapytaj o potrzebny zakres wsparcia, zamiast natychmiast przejmować całe zadanie.
Przykład:
uczeń wskazuje „pomóż” i „otworzyć” jprzy pudełku z materiałami plastycznymi.
Centrum:
Prośba o pomoc przez AAC.
Pomiar:
obserwuj inicjowanie prośby oraz pozostawienie uczniowi kontroli nad dalszym działaniem.

Centrum: Zgłaszanie bólu przez AAC.

Znaczenie:
zapewnij słowa o bólu, dyskomforcie, miejscu ciała i potrzebie pilnej pomocy.

Forma:
dobierz symbole, zapis albo schemat ciała zrozumiały dla konkretnego ucznia.

Relacja: Dostępne słownictwo pozwala ograniczyć zgadywanie; brak rozbudowanej wypowiedzi nie unieważnia zgłoszonego bólu ani dyskomfortu.

Reakcja:
traktuj zgłoszenie poważnie i uruchom właściwe szkolne procedury opieki.

Przykład:
uczeń wskazuje ucho i „boli”; dorosły potwierdza komunikat i organizuje pomoc.

Pomiar:
sprawdź dostępność komunikatu także podczas wyjścia; narzędzie nie służy rozpoznaniu przyczyny medycznej.

Centrum: Komentowanie aktywności.

Okazja:
dziel się ciekawym zdarzeniem, zamiast kierować każdą wymianę na wykonanie polecenia.

Słowa:
zapewnij „lubię”, „dziwne”, „śmieszne”, „nudne” oraz nazwy ważne dla ucznia.

Relacja: Komentarz buduje wspólne doświadczenie, jeżeli partner odpowiada na treść i pozostawia miejsce na dalszą wymianę.

Partner:
przyjmuj inną opinię; nie oceniaj komentarza według zgodności z oczekiwaniem dorosłego.

Przykład:
przy lepieniu uczeń wskazuje „śmieszne” o figurze z nadmiernie długim nosem.

Pomiar:
obserwuj spontaniczne komentarze i rozwijanie rozmowy, nie tylko liczbę wypowiedzianych symboli.

Centrum: Pytania przez AAC.

Zakres:
zapewnij pytania o osobę, miejsce, czas, powód i znaczenie.

Model:
pokazuj pytanie w realnej niewiedzy, a nie wyłącznie jako test znajomości symbolu.

Relacja: Dostęp do pytań zwiększa kontrolę nad sytuacją; sama tablica odpowiedzi nie zapewnia możliwości zdobywania informacji.

Odpowiedź:
udziel zrozumiałej informacji i pozwól dopytać albo zgłosić niezrozumienie.

Przykład:
uczeń pyta „gdzie?" po zmianie sali, następnie otrzymuje plan drogi.

Pomiar:
sprawdź, czy pytanie pomaga uzyskać brakującą informację i podjąć własną decyzję.

Centrum: Łączenie symboli.

Znaczenie:
pokazuj, jak połączenie słów zmienia treść komunikatu w naturalnej rozmowie.

Modelowanie:
rozbuduj wypowiedź ucznia bez żądania dokładnego powtórzenia wskazanej sekwencji.

Relacja: Rozbudowa służy precyzji przekazu; wymaganie dłuższej formy przed reakcją może blokować skuteczną komunikację ucznia.

Swoboda:
akceptuj pojedynczy skuteczny komunikat; długość wypowiedzi nie określa jej wartości.

Przykład:
„jeszcze” partner rozwija do „jeszcze muzyka”, odnosząc się do bieżącej aktywności.

Pomiar:
obserwuj nowe własne połączenia i ich funkcję, a nie narzuconą liczbę symboli.

Centrum: Naprawianie nieporozumienia.

Sygnał:
udostępnij „nie to”, „poczekaj”, „pokażę” albo „zapytaj inaczej”.

Partner:
potwierdź niepewność zamiast udawać zrozumienie; podaj własną interpretację do sprawdzenia.

Relacja: Naprawa nieporozumienia jest wspólnym zadaniem; odpowiedzialność nie spoczywa wyłącznie na osobie korzystającej z AAC.

Droga:
pozwól zmienić sposób przekazu na gest, zapis, zdjęcie albo wskazanie.

Przykład:
dorosły błędnie rozumie wybór książki; uczeń pokazuje okładkę i odrzuca propozycję.

Pomiar:
sprawdź, czy uczeń może skorygować partnera bez utraty prawa do dalszej wypowiedzi.

Centrum: Nowy partner komunikacyjny.

Przedstawienie: wyjaśnij, jak uczeń komunikuje „tak”, „nie”, inicjatywę i potrzebę czasu.

Kontakt: rozmawiaj bezpośrednio z uczniem, zamiast prowadzić całą rozmowę z asystentem.

Relacja: Krótka informacja o komunikacji ułatwia pierwszą rozmowę, ale nie zastępuje poznawania indywidualnych preferencji rozmówcy.

Dostęp: sprawdź obecność systemu i znajomość podstawowej obsługi przez nową osobę.

Przykład: bibliotekarka poznaje sygnał wyboru ucznia, zanim proponuje książki do wypożyczenia.

Pomiar: obserwuj samodzielny udział w wymianie i sposób reagowania na nierozumiany komunikat.

Centrum: AAC na lekcji przedmiotowej.

Treść:
przygotuj pojęcia potrzebne do rozumowania, pytań i odpowiedzi na aktualnej lekcji.

Funkcje:
poza nazwami zapewnij porównywanie, ocenę, niepewność i zgłaszanie problemu.

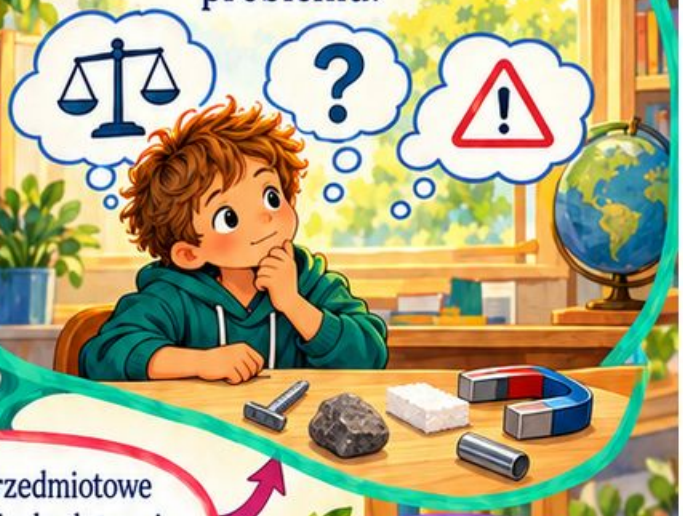

Relacja: Słownictwo przedmiotowe otwiera dostęp do poznawania; brak terminu w systemie nie dowodzi braku wiedzy ucznia.

Partner:
modeluj wypowiedzi związane z treścią bez oczekiwania kopiowania gotowej odpowiedzi.

Przykład:
przy magnesach uczeń wskazuje „przyciąga” oraz „nie”, porównując zachowanie różnych materiałów.

Pomiar:
oceniaj rozumowanie ucznia, oddzielając je od szybkości znalezienia potrzebnego słowa.

Centrum: AAC w szatni i stołówce.

Mobilność: zapewnij system także podczas ubierania, jedzenia i przejścia między pomieszczeniami.

Słownictwo: udostępnij wybór, odmowę, dyskomfort i prośby o czynności w danym miejscu.

Relacja: Komunikacja jest potrzebna podczas codziennych czynności; dostęp wyłącznie przy stoliku ogranicza możliwość kierowania własnym dniem.

Organizacja: chroń urządzenie odpowiednio, nie odkładając go poza zasięg dla wygody dorosłego.

Przykład: w stołówce uczeń prosi o mniej zupy, a w szatni o pomoc przy suwaku.

Pomiar: sprawdź, czy partner reaguje w rzeczywistym tempie sytuacji i daje czas wypowiedzi.

Centrum: AAC na wycieczce.

Przygotowanie:
zaplanuj zasilanie, przenoszenie, dostępny sposób wyboru i zabezpieczenie na pogodę.

Treść:
dodaj nazwy miejsc oraz komunikaty o toalecie, odpoczynku, niepokoju i pomocy.

Relacja: Organizacja wycieczki wpływa na możliwość wypowiedzi równie mocno jak samo przygotowanie tematycznej tablicy komunikacyjnej.

Partnerzy:
ustal, kto zna system i jak zapewnić rozmowę także poza autokarem.

Przykład:
w ogrodzie botanicznym uczeń komentuje roślinę i prosi o spokojniejsze miejsce.

Pomiar:
po wyjściu sprawdź brakujące słowa oraz sytuacje, w których system stał się niedostępny.

Centrum: Paszport komunikacyjny.

Zakres:
opisz sposoby komunikacji, potwierdzania wyboru, oczekiwania i udzielania potrzebnej pomocy.

Głos:
twórz informacje z uczniem, uwzględniając jego preferencje oraz możliwość aktualizacji.

Relacja: Paszport wspiera kontakt, ale nie zastępuje rozmowy ani zgody na przekazywanie wszystkich informacji o uczniu.

Prywatność:
udostępniaj wyłącznie informacje potrzebne danej osobie, według zasad placówki.

Przykład:
krótka karta wyjaśnia nowemu prowadzącemu, że gest ucznia oznacza „poczekaj”.

Pomiar:
zapytaj partnerów o zrozumiałość i sprawdź zgodność opisu z aktualną komunikacją ucznia.

Centrum: Wspólne słownictwo domu i szkoły.

Wymiana: zbierz ważne słowa i zwroty używane przez ucznia w różnych środowiskach.

Znaczenie: uzgodnij symbole bez wymagania identycznych tematów i rutyn w każdej rodzinie.

Relacja: Wspólne słownictwo ma poszerzać życie komunikacyjne, a nie ograniczać je do zestawu szkolnych poleceń i próśb.

Ciągłość: zadbaj o dostęp do osobistych nazw, zainteresowań i relacji ucznia.

Przykład: słowa „babcia” oraz „opowiedzieć” pozwalają odnieść szkolną rozmowę do weekendowego wydarzenia.

Pomiar: obserwuj, czy uczeń przekazuje wiadomości między środowiskami z własnej inicjatywy.

Centrum: Wielojęzyczność i komunikacja.

Języki:
uwzględniaj języki rodziny i otoczenia, istotne dla więzi i codziennego życia.

Dobór:
omawiaj rozwiązania językowe z rodziną i specjalistą, nie wymagając rezygnacji z języka domowego.

Relacja: Dostęp językowy obejmuje relacje domowe; ograniczenie systemu do jednego środowiska może zubożyć osobiste możliwości wypowiedzi.

Partner:
sprawdzaj znaczenie słów w kontekście kultury i indywidualnego użycia.

Przykład:
uczeń opowiada o święcie rodzinnym, korzystając z nazw znanych bliskim.

Pomiar:
oceniaj możliwość rozmowy z ważnymi osobami, a nie tylko dostępność polskich etykiet.

Centrum: Indywidualne gesty i sygnały.

Rozpoznanie:
zbierz obserwacje gestów, mimiki, kierunku spojrzenia oraz zmian aktywności.

Znaczenie:
potwierdzaj interpretację w powtarzalnych sytuacjach; nie przypisuj pewności pojedynczemu zachowaniu.

Relacja: Indywidualny sygnał może być komunikatem, ale jego znaczenie wymaga uważnego potwierdzania z osobą komunikującą.

Opis:
ustal zrozumiałą reakcję partnera i sposób sprawdzenia, czy dobrze odczytał komunikat.

Przykład:
uczeń odsuwa materiał; partner pyta, czy oznacza to odmowę czy potrzebę poprawienia ułożenia.

Pomiar:
zapisuj zgodność interpretacji między osobami oraz możliwość skorygowania nieporozumienia przez ucznia.

Centrum: Rozpoznawanie inicjatywy.

Sygnały:
zauważaj sięganie do systemu, spojrzenie, gest i próbę zwrócenia uwagi.

Przestrzeń:
nie rozpoczynaj każdej wymiany pytaniem; zostaw czas na własny temat ucznia.

Relacja: Inicjatywa wymaga partnera gotowego zmienić temat; poprawne odpowiadanie na pytania nie opisuje całej komunikacji ucznia.

Przykład:
uczeń przed lekcją pokazuje zdjęcie nowego psa, inicjując opowieść o domu.

Odpowiedź:
podążaj za komunikatem, nawet jeśli nie dotyczy zaplanowanego zadania szkolnego.

Pomiar:
odróżniaj komunikaty spontaniczne od odpowiedzi po pytaniu i wypowiedzi po bezpośredniej podpowiedzi.

Plan:
przygotuj rozwiązanie na rozładowanie, awarię, deszcz lub chwilową niedostępność urządzenia.

Zgodność:
zachowaj najważniejsze słowa i znany układ w dostępnej wersji zastępczej.

Relacja: Kopia zapasowa podtrzymuje prawo do rozmowy; odłożenie komunikacji do czasu naprawy pozbawia ucznia wpływu.

Próba:
naucz partnerów korzystania z kopii, w tym uzgodnionego sposobu wskazywania.

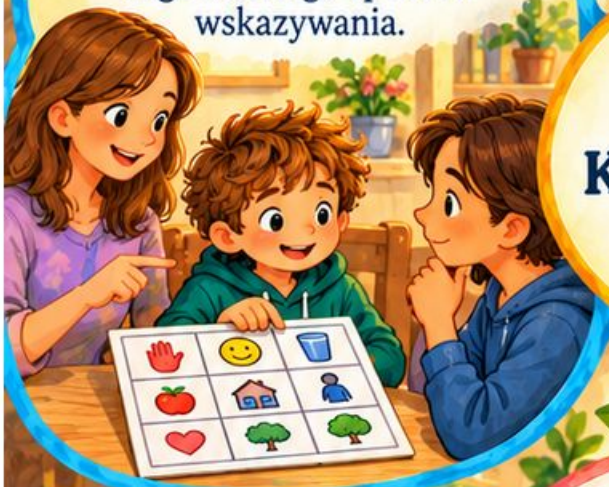

Centrum: Kopia zapasowa systemu.

Przykład:
podczas ładowania urządzenia uczeń korzysta z papierowej tablicy i skanowania partnerskiego.

Pomiar:
sprawdź rzeczywistą możliwość przekazania odmowy, prośby i komentarza bez działającego sprzętu.

Uwaga:
obserwuj, czy rozmówcy zauważają komunikaty i kierują wypowiedzi bezpośrednio do ucznia.
Czas:
sprawdź długość oczekiwania oraz liczbę sytuacji, w których partner odpowiada za ucznia.
Relacja: Skuteczność AAC zależy także od otoczenia; trudność wymiany nie musi wynikać z umiejętności użytkownika systemu.
Reakcja:
zapisuj odpowiedź na odmowę, pytanie, komentarz i prośbę o naprawę nieporozumienia.
Przykład:
po szkoleniu bibliotekarka czeka na wybór, zamiast podawać książkę wskazaną przez asystenta.
Centrum:
Obserwacja reakcji partnerów.
Pomiar:
oceniaj zmianę zachowania partnera oraz realny wpływ ucznia na przebieg rozmowy.

Obszar 6: Niepełnosprawności ruchowe i sensoryczne

Gałąź 1:

Dostępna droga do stanowiska — 138

Pozycja i komfort ciała — 139

Zasięg ruchu a materiały — 140

Stabilizacja kart i przyborów — 141

Alternatywy dla pisania — 142

Gałąź 2:

Wskazywanie wzrokiem — 143

Czas na ruch i odpoczynek — 144

Zmęczenie w zadaniu — 145

Dostępny udział w ruchu — 146

Przywołanie osoby wspierającej — 147

Relacja:

Sprawdzaj dostępność w działaniu; indywidualne zalecenia przekładaj na konkretne warunki organizacji.

Gałąź 3:

Kontrast przy słabowzroczności — 148

Powiększanie bez utraty układu — 149

Słowny opis ilustracji — 150

Materiały dotykowe za zgodą — 151

Stałe rozmieszczenie przedmiotów — 152

Gałąź 4:

Oświetlenie stanowiska — 153

Widoczność twarzy rozmówcy — 154

Akustyka i hałas — 155

Napisy i zapis informacji — 156

Sprawdzanie rozumienia bez zawstydzania — 157

Gałąź 5:

Łączenie kanałów dostępu — 158

Dostępność wycieczki — 159

Samoobsługa z pomocą — 160

Przekładanie zaleceń na organizację — 161

Dostępność wydarzenia szkolnego — 162

Centrum: Dostępna droga do stanowiska.

Trasa:
sprawdź przejście od wejścia do miejsca prácy, uwzględniając drzwi i zakręty.

Przestrzeń:
usuń torby, przewody i ruchome przeszkody; zachowaj miejsce potrzebne konkretnej osobie.

Relacja: Droga do stanowiska musi łączyć się z możliwością korzystania z materiałów i udziału w grupie.

Organizacja:
uzgodnij pomoc i alternatywną drogę, także przy zmianie sali albo ustawienia mebli.

Przykład:
po przestawieniu stołów uczeń testuje dojazd do stanowiska doświadczeń i widok tablicy.

Pomiar:
sprawdź samodzielny dostęp, czas i wysiłek; samo przekroczenie progu nie oznacza dostępności.

Centrum: Pozycja i komfort ciała.

Komfort:
pytaj o ból, zmęczenie i potrzebę zmiany pozycji, korzystając z dostępnej komunikacji.

Zalecenia:
organizuj stanowisko zgodnie z indywidualnymi wskazaniami właściwego specjalisty, bez samodzielnego dobierania terapii.

Relacja: Organizacja ciała i narzędzi wspólnie wpływa na komunikację; niedostępne ustawienie może wyglądać jak brak aktywności.

Dostęp:
sprawdź wysokość blatu, widok i możliwość obsługi materiałów w uzgodnionej pozycji.

Przykład:
po dopasowaniu stanowiska uczeń może korzystać z komunikatora bez ciągłego sięgania.

Pomiar:
obserwuj komfort i udział; stabilna pozycja nie oznacza obowiązku pozostawania nieruchomo.

Centrum: Zasięg ruchu a materiały.

Zasięg:
ustal, po które materiały uczeń sięga wygodnie, bez zwiększonego wysiłku.

Ułożenie:
umieść często używane przedmioty w dostępnej strefie, uwzględniając stronę preferowaną.

Relacja: Materiały powinny dostosować się do możliwości dostępu; zadanie szkolne nie jest próbą maksymalnego zakresu ruchu.

Wybór:
udostępnij sposób poproszenia o przesunięcie, zmianę albo podanie materiału.

Przykład:
przy plastyce farby stoją na obrotowej tacy uruchamianej zgodnie z możliwościami ucznia.

Pomiar:
sprawdź samodzielne wybieranie i komfort, a nie odległość osiągniętą za wszelką cenę.

Centrum: Stabilizacja kart i przyborów.

Stabilność:
rozpoznaj przesuwanie kartki, obracanie pojemnika albo trudność utrzymania narzędzia.

Pomoce:
przetestuj matę antypoślizgową, podkładkę lub uchwyt dobrany do potrzeb ucznia.

Relacja: Stabilizacja może ograniczyć potrzebę przytrzymywania przez dorosłego i oddać uczniowi kontrolę nad wykonywanym zadaniem.

Zgoda:
zapytaj, czy rozwiązanie pomaga; nietypowy chwyt nie wymaga automatycznej korekty.

Przykład:
podkładka utrzymuje kartę podczas stemplowania, dzięki czemu uczeń wybiera miejsce odbicia.

Pomiar:
porównaj kontrolę działania, wysiłek i możliwość samodzielnej zmiany materiału po zastosowaniu pomocy.

Centrum: Alternatywy dla pisania.

Cel:
ustal, czy zadanie wymaga ręcznego pisania, czy przekazania wiedzy albo pomysłu.

Opcje:
rozważ klawiaturę, dyktowanie, wybór, AAC, nagranie lub pomoc w zapisie.

Relacja: Alternatywny zapis zwiększa dostęp, gdy uczeń pozostaje autorem i może poprawić treść własnej odpowiedzi.

Autorstwo:
przy zapisie przez partnera potwierdzaj treść z uczniem, nie poprawiaj jej bez uzgodnienia.

Przykład:
uczeń dyktuje wnioski z doświadczenia i sam wybiera fotografię ilustrującą wynik.

Pomiar:
oceniaj treść oraz kontrolę nad wypowiedzią, oddzielając je od sprawności dłoni.

Centrum: Wskazywanie wzrokiem.

Dobór:
dostęp wzrokowy oceniaj wspólnie z właściwym specjalistą, uwzględniając widzenie i pozycję.

Warunki:
sprawdź ustawienie, światło, kontrast i zmęczenie przed interpretacją trafności wyboru.

Relacja: Potwierdzenie chroni autorstwo komunikatu; partner powinien odróżniać kierunek uwagi od świadomie zatwierdzonej wypowiedzi ucznia.

Potwierdzenie:
uzgodnij sposób zatwierdzania, odrzucania i poprawiania wskazania bez zgadywania intencji.

Przykład:
uczeń wybiera tytuł projektu wzrokiem, a następnie potwierdza go znanym sygnałem.

Pomiar:
obserwuj niezawodność w realnym zadaniu; patrzenie na przedmiot nie zawsze oznacza jego wybór.

Centrum: Czas na ruch i odpoczynek.

Plan:
uwzględnij czas przemieszczania, przygotowania stanowiska i obsługi indywidualnego sprzętu.

Przerwy:
ustal dostępny odpoczynek i sposób zgłoszenia potrzeby zmiany pozycji.

Relacja: Dodatkowy czas ma zwiększać uczestnictwo; stałe wychodzenie podczas ważnych treści może tworzyć kolejną barierę edukacyjną.

Priorytet:
ogranicz pośpiech organizacyjny, zachowując czas na właściwe uczenie i relacje.

Przykład:
uczeń wychodzi odpowiednio wcześniej, aby spokojnie dotrzeć na doświadczenie w pracowni.

Pomiar:
sprawdź, czy organizacja nie odbiera dostępu do początku zajęć albo kontaktu z rówieśnikami.

Centrum: Zmęczenie w zadaniu.

Sygnały:
pytaj o wysiłek i obserwuj indywidualne zmiany tempa, pozycji oraz dokładności.

Czynnik:
rozróżniaj obciążenie ruchem, widzeniem, słuchaniem, komunikacją i samą treścią zadania.

Relacja: Zmęczenie może ograniczać ekspresję wcześniej niż rozumienie; inny sposób odpowiedzi pomaga zachować udział w nauce.

Dostosowanie:
zmień formę, zakres powtarzania lub czas odpoczynku po uzgodnieniu z uczniem.

Przykład:
po kilku zapisach uczeń przechodzi na wybór odpowiedzi i nadal analizuje wyniki.

Pomiar:
zestaw jakość rozumowania oraz koszt wykonanią; ukończenie nie dowodzi braku nadmiernego obciążenia.

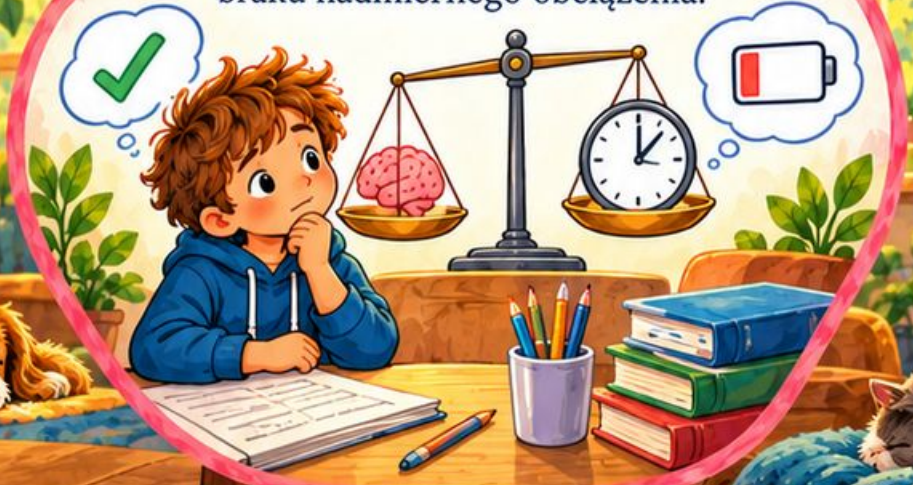

Centrum: Dostępny udział w ruchu.

Cel:
wybierz sens aktywności ruchowej, na przykład współpracę, orientację albo celowanie.

Modyfikacja:
dostosuj sprzęt, odległość, zasady i role zgodnie z potrzebą oraz zaleceniami.

Relacja: Wspólny cel może zostać zachowany mimo różnego sposobu działania; sama rola obserwatora nie zawsze wystarcza.

Wybór:
zapytaj o preferowaną formę udziału, zachowując zgodę i możliwość odpoczynku.

Przykład:
w grze zespołowej uczeń celuje piłką po pochylni i współdecyduje o strategii.

Pomiar:
oceniaj realny wpływ na grę, komfort i bezpieczeństwo, nie zgodność ruchu ze wzorcem rówieśników.

Centrum: Przywołanie osoby wspierającej.

Sygnał:
ustal dostępny gest, przycisk, słowo lub komunikat przywołujący wsparcie.

Zasięg:
sprawdź działanie także wtedy, gdy uczeń jest sam przy stanowisku.

Relacja: Sygnał jest skuteczny dopiero razem z reakcją; technicznie działający przycisk bez odbiorcy nie zapewnia pomocy.

Odpowiedź:
uzgodnij osoby reagujące i sposób potwierdzania zauważonej prośby w danej przestrzeni.

Przykład:
w bibliotece uczeń uruchamia znany sygnał, gdy potrzebuje przesunąć materiał.

Pomiar:
sprawdź niezawodność w naturalnych warunkach, nie tylko podczas próby z dorosłym tuż obok.

Centrum: Kontrast przy słabowzroczności.

Kontrast:
porównuj czytelność tekstu, przedmiotu i tła zgodnie z preferencją ucznia.

Prostota:
ogranicz wzory pod materiałem; zadbaj o wyraźne granice istotnych elementów.

Relacja: Kontrast współdziała ze światłem i wielkością; jedno rozwiązanie graficzne nie zastąpi indywidualnej próby widoczności materiału.

Informacja:
nie przekazuj znaczenia wyłącznie kolorem; dodaj podpis, kształt albo fakturę.

Przykład:
jasne naczynie z ciemną krawędzią łatwiej odnaleźć na jednolitym stole.

Pomiar:
sprawdź rozpoznawanie w realnym oświetleniu; mocny kontrast nie jest jednakowo wygodny dla wszystkich.

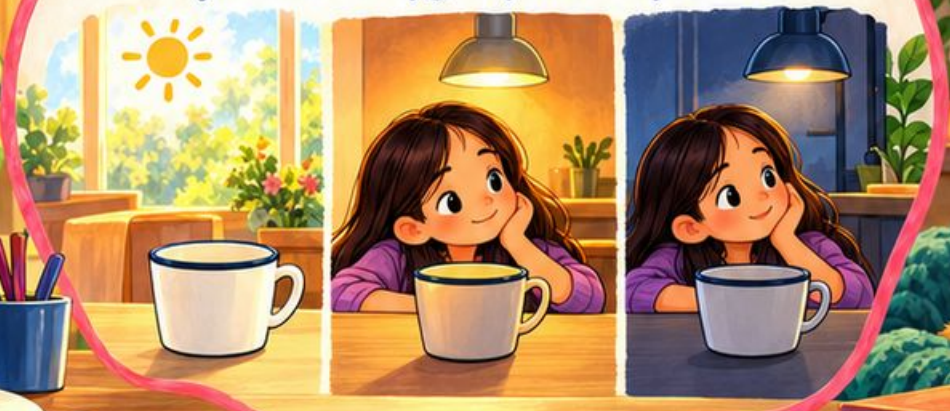

Centrum: Powiększanie bez utraty układu.

Skala:
dobierz powiększenie do zadania i preferencji, nie tylko do nominalnego rozmiaru czcionki.

Nawigacja:
zachowaj nagłówki, kolejność i rozpoznawalne położenie informacji po zmianie skali.

Relacja: Większy szczegół może utrudniać orientację w całości; potrzebny jest dostępny sposób łączenia obu widoków.

Narzędzie:
pokaż przesuwanie obrazu albo zmianę widoku, pozostawiając kontrolę po stronie ucznia.

Przykład:
przy planie budynku uczeń przełącza widok całości i powiększenie szczegółu sali.

Pomiar:
sprawdź odnajdywanie drogi, a nie wyłącznie możliwość odczytania pojedynczego podpisu.

Centrum: Słowny opis ilustracji.

Selekcja:
opisuj informacje potrzebne do celu lekcji, a nie każdy dekoracyjny szczegół.

Porządek:
zacznij od całości, potem nazwij położenie i relacje istotnych elementów.

Relacja: Opis zapewnia równoważny dostęp, gdy przekazuje dane, zachowując przestrzeń do samodzielnego rozumowania i własnego wniosku.

Neutralność:
oddziel widoczne dane od własnej interpretacji, szczególnie podczas zadania na wnioskowanie.

Przykład:
opis wykresu nazywa osie i przedstawione wartości, nie podaje odpowiedzi na pytanie oceniające.

Pomiar:
sprawdź, czy opis pozwala wykonać tę samą operację poznawczą bez obejrzenia ilustracji.

Mapa 139: Materiały dotykowe za zgodą

Zgoda:
zaproponuj poznawanie dotykiem; nie prowadź dłoni ucznia bez uzgodnienia.

Struktura:
wybierz czytelne różnice faktur i kształtów powiązane z istotną informacją.

Relacja: Dotyk potrzebuje uporządkowanej informacji; atrakcyjny materiał sensoryczny nie zawsze jest czytelną reprezentacją pojęcia albo przestrzeni.

Orientacja:
zapewnij stały punkt odniesienia oraz słowne wyjaśnienie sposobu eksploracji.

Centrum:
Materiały dotykowe za zgodą.

Przykład:
wypukły plan sali pozwala odnaleźć drzwi, stolik i drogę między nimi.

Pomiar:
sprawdź rozpoznawanie relacji przestrzennych; zbyt wiele faktur może zaciemniać znaczenie modelu.

Mapa 140: Stałe rozmieszczenie przedmiotów

Stałość:
ustal rozpoznawalne miejsca materiałów i rzeczy osobistych wspólnie z uczniem.

Zmiana:
informuj o przestawieniu przedmiotu, zanim uczeń zacznie go szukać lub korzystać z przestrzeni.

Relacja: Przewidywalne rozmieszczenie ogranicza koszt szukania; porządkowanie przez dorosłego bez informacji może usuwać ważne punkty orientacji.

Opis:
wykorzystuj kierunki i punkty odniesienia, które uczeń rozumie w praktyce.

Centrum: Stałe rozmieszczenie przedmiotów.

Przykład:
przybory na tacy mają stałe pozycje; nowy pojemnik zostaje wcześniej omówiony.

Pomiar:
obserwuj orientację, bezpieczeństwo i możliwość samodzielnego odnalezienia oraz odłożenia rzeczy.

Mapa 141: Oświetlenie stanowiska

Centrum: Oświetlenie stanowiska.

Relacja: Światło współdziała z powierzchnią materiału; samo zwiększenie jasności może nasilić olśnienie i pogorszyć dostęp do treści.

Źródło:
sprawdź światło dzienne, lampę i odbicia od blatu lub ekranu.

Preferencja:
zapytaj o jasność, kierunek oraz olśnienie; więcej światła nie zawsze pomaga.

Ustawienie:
przetestuj inne miejsce, osłonę albo kierunek lampy zgodnie z potrzebą ucznia.

Przykład:
matowa podkładka i zmiana kąta ekranu ograniczają odblask podczas czytania.

Pomiar:
oceniaj widoczność, komfort i zmęczenie w rzeczywistych porach dnia oraz zadaniach.

Mapa 142: Widoczność twarzy rozmówcy

Ustawienie:
rozmawiaj twarzą do ucznia, przy dostatecznym świetle i widocznym układzie ust.

Tempo:
mów naturalnie i wyraźnie; nie krzycz ani nie zniekształcaj nadmiernie artykulacji.

Relacja: Widoczna twarz jest jednym z możliwych wsparć; nie zakładaj, że każdy uczeń odczytuje mowę z ust.

Przykład:
nauczyciel kończy pisanie na tablicy, odwraca się i dopiero przekazuje instrukcję.

Centrum:
Widoczność twarzy rozmówcy.

Kolejność:
pilnuj jednej osoby mówiącej naraz, szczególnie podczas rozmowy grupowej.

Pomiar:
sprawdź dostęp do wypowiedzi i możliwość zgłoszenia niezrozumienia bez publicznego przepytywania.

Centrum: Akustyka i hałas.

Źródła:
rozpoznaj pogłos, rozmowy w tle i urządzenia utrudniające odbiór mowy.

Zmiana:
ogranicz zbędny hałas i ustal kolejność wypowiedzi bez izolowania ucznia.

Relacja: Ograniczenie tła może pomóc bardziej niż zwiększenie głośności; hałas i pogłos wpływają na odbiór informacji.

Sprzęt:
korzystaj z uzgodnionych systemów wspomagania słyszenia zgodnie z indywidualnymi zaleceniami.

Przykład:
dyskusja przenosi się z korytarza, w którym występuje pogłos, do spokojniejszej sali z jednym rozmówcą.

Pomiar:
porównaj rozumienie oraz wysiłek słuchania; głośniejsza mowa nie zawsze poprawia czytelność.

Centrum: Napisy i zapis informacji.

Tekst:
zapewnij zapis kluczowych poleceń, nazw i ustaleń, nie tylko informację ustną.

Film:
dobieraj czytelne napisy i sprawdzaj ich zgodność, zwłaszcza automatycznie generowanych.

Relacja: Jednoczesne śledzenie kilku źródeł może przeciążać; uporządkowane przełączanie wspiera dostęp do obrazu i tekstu.

Tempo:
zostaw czas na obejrzenie obrazu oraz przeczytanie napisów bez konkurencyjnego tłumaczenia.

Przykład:
przed demonstracją nauczyciel udostępnia etapy, a po filmie zatrzymuje najważniejszy schemat.

Pomiar:
sprawdź rozumienie treści i dostępność tempa, zamiast zakładać skuteczność samego włączenia napisów.

Centrum: Sprawdzanie rozumienia bez zawstydzania.

Sposób: pytaj o treść przez działanie, przykład lub własne wyjaśnienie, nie „słyszałeś?”.

Prywatność: proponuj dyskretne sprawdzenie i możliwość powtórzenia bez komentarzy przy rówieśnikach.

Relacja: Dyskretne sprawdzenie kieruje do potrzebnego wsparcia; potaknięcie w grupie może maskować niezrozumienie i obawę zawstydzenia.

Naprawa: zmień formę przekazu, jeśli samo głośniejsze powtórzenie nie usuwa bariery.

Przykład: uczeń wskazuje potrzebne materiały do doświadczenia, ujawniając brak jednego etapu instrukcji.

Pomiar: ustal, czy trudność dotyczy dostępu, słownictwa czy rozumienia samej czynności.

Centrum: Łączenie kanałów dostępu.

Kanały:
łącz obraz, słowo, dotyk i działanie zgodnie z rzeczywistą dostępnością ucznia.

Spójność:
przekazuj zgodne informacje; nadmiar równoległych bodźców nie musi poprawiać rozumienia.

Relacja: Wiele kanałów pomaga wtedy, gdy współpracują; powtarzanie informacji w niedostępnej formie nie tworzy równoważnego dostępu.

Wybór:
pozwól korzystać z preferowanej drogi, zachowując dostęp do koniecznych treści.

Przykład:
model układu rzecznego uzupełnia słowny opis i czytelne podpisy w dogodnym formacie.

Pomiar:
sprawdź użyteczność poszczególnych kanałów osobno i razem na tym samym celu.

Centrum: Dostępność wycieczki.

Miejsce:
sprawdź wejście, trasę, toaletę, miejsca odpoczynku i sposób dostępu do atrakcji.

Transport:
uzgodnij rzeczywiste możliwości przejazdu oraz bezpiecznej obsługi potrzebnego sprzętu.

Relacja: Dostępność trzeba sprawdzić na całej ścieżce; jedna niedostępna część może ograniczyć sens całego wyjścia.

Informacja:
zapewnij dostępny plan, opis i komunikację z przewodnikiem, zgodnie z potrzebą.

Przykład:
przed muzeum zespół potwierdza windę i dostępność warsztatu, a nie tylko wejścia.

Pomiar:
oceń udział w programie; obecność w budynku nie oznacza dostępu do doświadczenia grupy.

Centrum: Samoobsługa z pomocą.

Podział:
uzgodnij czynności wykonywane przez ucznia i zakres potrzebnej pomocy drugiej osoby.

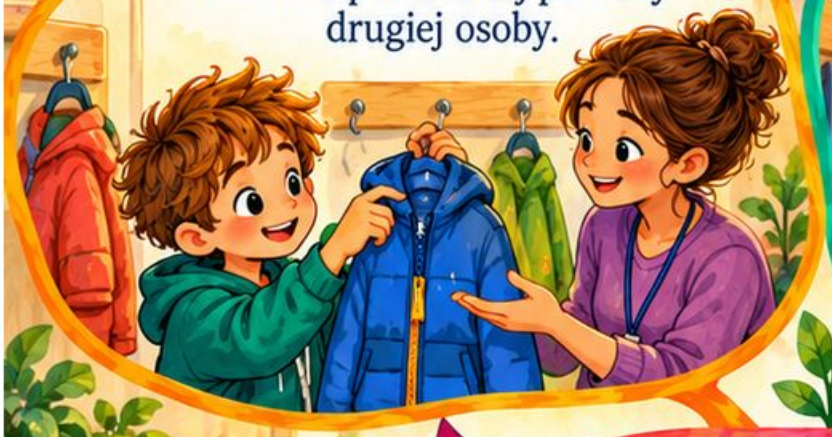

Zgoda:
pytaj przed dotykiem i zmianą pozycji; respektuj prywatność oraz szkolne procedury.

Relacja: Pomoc może wspierać autonomię, jeśli osoba otrzymująca wsparcie ma możliwość kierowania nim i zgłaszania granic.

Narzędzia:
pozostaw dostosowane przedmioty i komunikację w zasięgu podczas całej czynności.

Przykład:
uczeń wybiera ubranie i kieruje pomocą przy zapięciu, zachowując własne tempo.

Pomiar:
oceniaj komfort, kontrolę nad pomocą i samodzielne elementy, a nie wyłącznie czas wykonania.

Centrum: Przekładanie zaleceń na organizację.

Odczyt:
zamień ogólne zalecenie w konkretne działanie możliwe w danej sali.

Uzgodnienie:
wyjaśnij niejasne wskazania z właściwym specjalistą, zamiast samodzielnie dopowiadać parametry.

Relacja: Przełożenie zalecenia na organizację wymaga odpowiedzialności i sprawdzenia, czy rozwiązanie działa podczas rzeczywistego uczenia się.

Realizacja:
określ narzędzie, osobę przygotowującą i moment sprawdzenia dostępności przed zajęciami.

Przykład:
zalecenie ograniczenia odblasku prowadzi do matowych materiałów i innego ustawienia ekranu.

Pomiar:
sprawdź faktyczne użycie oraz efekt z perspektywy ucznia; sam wpis nie zapewnia wsparcia.

Centrum: Dostępność wydarzenia szkolnego.

Program:
sprawdź wejście, miejsce, dźwięk, obraz, komunikację i możliwość odpoczynku podczas wydarzenia.

Rola:
zapewnij dostępny udział w przygotowaniu i występie według wyboru ucznia.

Relacja: Dostępność wydarzenia obejmuje bycie współtwórcą; widownia nie musi być jedyną dostępną rolą osoby potrzebującej wsparcia.

Informacja:
udostępnij plan, napisy, opis albo inne uzgodnione wsparcie odpowiednio wcześniej.

Przykład:
na apelu uczeń obsługuje slajdy, ma dostępny pulpit i zna sygnał przerwy.

Pomiar:
pytaj o realny wkład i doświadczenie, nie tylko obecność na liście uczestników.

Obszar 7: Emocje i uczestnictwo

Rozpoznawaj potrzeby, respektuj granice i kieruj wsparcie także do otoczenia ucznia.

Gałąź 1:

- Rozpoznawanie własnych potrzeb — 164
- Sygnały zmęczenia i przeciążenia — 165
- Indywidualny odpoczynek — 166
- Bezpieczne wyrażanie złości — 167
- Wsparcie w niepewności — 168

Gałąź 2:

- Odmowa udziału — 169
- Zgoda na dotyk i granice — 170
- Reakcja na odmowę partnera — 171
- Zaproszenie do aktywności — 172
- Wybór roli w grupie — 173

Gałąź 3:

- Udział bez przymusu występu — 174
- Komunikacja w konflikcie — 175
- Spór o przedmiot — 176
- Naprawienie szkody — 177
- Wsparcie po błędzie — 178

Gałąź 4:

- Przyjmowanie informacji zwrotnej — 179
- Samorzecznictwo w klasie — 180
- Współregulujący dorosły — 181
- Bezpieczne relacje rówieśnicze — 182
- Rozpoznawanie wykluczenia — 183

Gałąź 5:

- Reakcja na krzywdzące słowa — 184
- Powrót po trudnym zdarzeniu — 185
- Docenianie strategii i wysiłku — 186
- Głos ucznia w zasadach — 187
- Poczucie bezpieczeństwa — 188

Centrum: Rozpoznawanie własnych potrzeb.

Sygnały:
pomóż zauważyć głód, pragnienie, zmęczenie, napięcie i potrzebę kontaktu bez narzucania interpretacji.

Język:
zapewnij słowa, symbole albo własny sposób wskazania aktualnej potrzeby.

Relacja: Rozpoznanie potrzeby ma wartość, gdy otoczenie umożliwia adekwatną odpowiedź i akceptuje korektę własnej interpretacji.

Działanie:
połącz rozpoznanie z realną możliwością prośby, wyboru lub zmiany warunków.

Przykład:
uczeń rozpoznaje trudność skupienia i wybiera wodę oraz krótką przerwę.

Pomiar:
pytaj, czy wybrana zmiana pomogła; nie traktuj jednej reakcji jako uniwersalnej wskazówki.

Centrum: Sygnały zmęczenia i przeciążenia.

Indywidualność: ustal z uczniem znane oznaki obciążenia, zamiast używać jednego wzorca dla wszystkich.

Kontekst: zapisuj zadanie, porę i warunki; podobna reakcja może mieć różne przyczyny.

Relacja: Znajomość kontekstu pomaga dopasować wsparcie; wymuszenie ciszy nie oznacza usunięcia przeciążenia czy zmęczenia ucznia.

Wczesna pomoc: zmniejsz wymagania, liczbę bodźców albo trudność komunikowania przed narastaniem napięcia.

Przykład: po głośnej próbie chóru uczeń potrzebuje ciszy przed kolejną instrukcją.

Pomiar: obserwuj odzyskiwanie komfortu i możliwość udziału, a nie tylko zniknięcie widocznego zachowania.

Centrum: Indywidualny odpoczynek.

Preferencja:
zapytaj, czy pomaga cisza, ruch, samotność czy obecność zaufanej osoby.

Warunki:
zapewnij realny dostęp do wybranej formy bez konieczności zasługiwania na odpoczynek.

Relacja: Dobór odpoczynku wynika z efektu dla osoby; jedna popularna technika nie będzie właściwa w każdej sytuacji.

Powrót:
uzgodnij sygnał gotowości i elastyczny sposób ponownego włączenia do aktywności.

Przykład:
po grupowym projekcie uczeń odpoczywa przy oknie bez dodatkowej rozmowy.

Pomiar:
sprawdź, czy odpoczynek regeneruje; atrakcyjna aktywność może nadal mocno obciążać.

Centrum: Bezpieczne wyrażanie złości.

Uznanie: nazwij emocję bez oceniania; złość nie daje prawa do naruszania cudzych granic.

Bezpieczeństwo: ogranicz zagrożenie i liczbę komunikatów, korzystając z uzgodnionych szkolnych procedur.

Relacja: Bezpieczna ekspresja i ochrona granic współistnieją; rozmowa naprawcza wymaga gotowości do słuchania oraz wyboru.

Alternatywa: zapewnij dostępne „stop”, odejście albo prośbę o pomoc zamiast wymuszonej rozmowy.

Przykład: uczeń odkłada sporny materiał i przechodzi z dorosłym do spokojniejszej przestrzeni.

Pomiar: po uspokojeniu ustal, co pomogło i jak wcześniej zgłosić narastającą trudność.

Centrum: Wsparcie w niepewności.

Informacja:
oddziel to, co wiadomo, od tego, co pozostaje niewiadome w danej sytuacji.

Oparcie:
wskaż stały punkt, osobę kontaktową i najbliższy możliwy krok działania.

Relacja: Uczciwa informacja wspiera orientację lepiej niż zapewnienie „na pewno zaraz”, którego dorosły nie może potwierdzić.

Wybór:
daj ograniczone, realne opcje bez obiecywania wyniku, którego nie można zapewnić.

Przykład:
autobus się spóźnia; uczeń zna miejsce czekania i sposób uzyskania nowej informacji.

Pomiar:
pytaj, czy uczeń wie, co teraz zrobić i do kogo skierować pytanie.

Centrum: Odmowa udziału.

Znaczenie:
przyjmij odmowę jako informację o granicy, preferencji lub możliwej barierze udziału.

Rozpoznanie:
zapytaj dostępnie o powód, nie uzależniając respektowania granic od długiego wyjaśnienia.

Relacja: Odmowa może wskazywać niedostępną formę; alternatywa pozwala zachować sens działania bez wymuszania konkretnego wykonania.

Alternatywa:
ustal inny sposób osiągnięcia celu, odpoczynek albo późniejszy powrót do propozycji.

Przykład:
uczeń nie chce odgrywać scenki; wybiera przygotowanie ilustracji do tej samej historii.

Pomiar:
sprawdź wpływ decyzji na komfort i uczenie, zamiast oceniać samą gotowość podporządkowania.

Centrum: Zgoda na dotyk i granice.

Pytanie:
pytaj przed dotykiem, pomocą fizyczną, przesunięciem rzeczy osobistych lub zmianą pozycji.

Odpowiedź:
respektuj słowo, gest i AAC; brak reakcji nie musi oznaczać zgody.

Relacja: Zrozumiały sposób odmowy i gotowość partnera do zatrzymania stanowią wspólny warunek respektowania osobistych granic ucznia.

Zmiana:
przypominaj, że wcześniejsza zgoda może zostać wycofana, również podczas lubianej aktywności.

Przykład:
partner pyta przed przyklejeniem elementu stroju i zatrzymuje działanie po sygnale „stop”.

Pomiar:
obserwuj reakcje otoczenia na granice; konieczne działania opiekuńcze realizuj według właściwych procedur.

Centrum: Reakcja na odmowę partnera.

Uznanie:
pokaż, że druga osoba może odmówić rozmowy, dotyku lub wspólnej aktywności.

Pauza:
zatrzymaj dalszy nacisk i zapewnij bezpieczną przestrzeń na rozczarowanie ucznia.

Relacja: Rozczarowanie wymaga wsparcia, lecz nie unieważnia prawa partnera do odmowy ani ochrony własnych rzeczy.

Alternatywa:
poszukaj innego partnera, aktywności lub terminu, nie wymagając zmiany decyzji odmawiającego.

Przykład:
kolega nie chce pożyczyć modelu; uczeń wybiera wspólne oglądanie bez dotykania.

Pomiar:
sprawdź, czy granica pozostaje respektowana i czy obie osoby mogą dalej czuć się bezpiecznie.

Centrum: Zaproszenie do aktywności.

Propozycja:
nazwij aktywność, czas i możliwą rolę, zamiast niejasnego „chodź do nas”.

Wybór:
pokaż możliwość dołączenia, obserwowania albo odmowy bez komentarzy oceniających osobę.

Relacja: Czytelna propozycja umożliwia świadomą decyzję; skuteczność zaproszenia nie polega na uzyskaniu zgody za każdą cenę.

Dostęp:
zapewnij narzędzia i komunikację potrzebne do rzeczywistego współtworzenia zadania.

Przykład:
grupa zaprasza do gry wyjaśniając kolejność tur i możliwość spokojnej roli pomocniczej.

Pomiar:
pytaj o chęć dalszego udziału, zamiast liczyć przyjęte zaproszenia jako obowiązek.

Centrum: Wybór roli w grupie.

Możliwości: przedstaw role przez czynność, narzędzie i wpływ na wspólny rezultat.

Preferencja: zapytaj ucznia, co chce robić i jakiego wsparcia potrzebuje.

Relacja: Rola powinna otwierać udział w całości projektu, a nie zamykać ucznia na stałe w jednej czynności.

Elastyczność: pozwól zmienić rolę; potrzeba pomocy nie oznacza obowiązkowego przydziału do najprostszego zadania.

Przykład: przy nagraniu audycji uczeń wybiera montaż, a później dodaje własne pytanie do rozmowy.

Pomiar: sprawdź realny wkład oraz możliwość współdecydowania, nie tylko przydzieloną nazwę funkcji.

Centrum: Udział bez przymusu występu.

Cel:
rozróżniaj znajomość treści, współpracę i publiczny występ jako odrębne umiejętności.

Opcje:
zapewnij nagranie, pracę w parze, pokaz modelu albo wypowiedź w mniejszej grupie.

Relacja: Alternatywna prezentacja może zachować wymagania merytoryczne, usuwając barierę ekspozycji, jeśli sam występ nie jest aktualnym celem.

Zgoda:
ustal formę wcześniej i pozostaw możliwość zmiany przy narastającym napięciu.

Przykład:
uczeń przedstawia projekt przez film i odpowiada na pytania przy własnym stanowisku.

Pomiar:
oceniaj ustalony cel oraz udział, nie pokonanie scenicznego lęku pod przymusem.

Centrum: Komunikacja w konflikcie.

Zatrzymanie:
najpierw zadbaj o bezpieczeństwo i możliwość odejścia od narastającego sporu.

Opis:
oddziel obserwowalne zdarzenie od przypisywania zamiarów; wysłuchaj perspektyw uczestników.

Relacja: Rozwiązanie wymaga dostępnej komunikacji i regulacji; wspólna rozmowa nie zawsze jest możliwa w pierwszym momencie.

Komunikaty:
zapewnij dostępne „stop”, „nie zgadzam się”, „potrzebuję pomocy” i formę wyjaśnienia.

Przykład:
po przerwaniu budowy uczniowie osobno opisują zdarzenie, potem ustalają dalszą kolejność pracy.

Pomiar:
sprawdź zrozumienie ustalenia i respektowanie granic, zamiast wymuszać natychmiastowa ggodę emocjonalną.

Centrum: Spór o przedmiot.

Własność: ustal, czy przedmiot jest osobisty, wspólny czy wypożyczony na określony czas.

Potrzeby: wysłuchaj obu osób bez zakładania, że jedna zawsze powinna ustąpić.

Relacja: Zasady wspólnego sprzętu różnią się od pożyczania rzeczy osobistych; odmowa właściciela wymaga respektowania granic.

Rozwiązanie: rozważ kolejkę, zamianę, drugi materiał albo zgodne wspólne użycie, jeśli możliwe.

Przykład: przy wspólnym mikroskopie uczniowie uzgadniają widoczny koniec obserwacji i następną turę.

Pomiar: sprawdź wykonalność umowy i możliwość zgłoszenia, że ktoś jej nie przestrzega.

Centrum: Naprawienie szkody.

Skutek:
opisz, co zostało uszkodzone lub naruszone, bez etykietowania osoby i zawstydzania.

Gotowość:
wróć do naprawy po zapewnieniu bezpieczeństwa i możliwości spokojnego wyboru.

Relacja: Naprawa łączy odpowiedzialność z dostępnym działaniem; wymuszona formułka bez zmiany sytuacji nie wystarcza osobie poszkodowanej.

Działanie:
wybierz realne przywrócenie stanu, pomoc albo uzgodnione zadośćuczynienie, odpowiednie do sytuacji.

Przykład:
po rozrzuceniu wspólnych ilustracji uczeń pomaga je uporządkować według ustalonego sposobu.

Pomiar:
sprawdź usunięcie skutku oraz plan zapobiegania powtórzeniu, nie samo wypowiedzenie „przepraszam”.

Centrum: Wsparcie po błędzie.

Oddzielenie:
błąd dotyczy próby lub strategii, nie wartości osoby ani jej prawa do udziału.

Uznanie:
zauważ rozczarowanie i pozwól na przerwę przed analizą nieudanego rozwiązania.

Relacja: Mała korekta pozwala odzyskać wpływ; nadmiar porad jednocześnie może ponownie zwiększyć poczucie bezradności po błędzie.

Wskazówka:
wybierz jeden element możliwy do poprawienia, zachowując to, co już działa.

Przykład:
most się ugina; uczeń wzmacnia środek konstrukcji zamiast budować wszystko od początku.

Pomiar:
obserwuj gotowość kolejnej próby i rozumienie zmiany, a nie deklarację „już się nie złoszczę”.

Centrum: Przyjmowanie informacji zwrotnej.

Forma:
udziel informacji jasno i spokojnie, najlepiej blisko działania, którego dotyczy.

Zakres:
wybierz konkretną cechę oraz możliwy następny krok zamiast długiej listy braków.

Relacja: Dostępna wskazówka jest użyteczna, kiedy odbiorca wie, co zrobić i ma warunki do wykonania poprawki.

Głos:
pozwól zapytać o znaczenie, nie zgodzić się lub poprosić o inny sposób wyjaśnienia.

Przykład:
uczeń otrzymuje wskazówkę dodania jednostki do pomiaru i sam poprawia zapis.

Pomiar:
sprawdź, czy informacja prowadzi do działania; samo milczące wysłuchanie nie dowodzi zrozumienia.

Centrum: Samorzecznictwo w klasie.

Potrzeba:
pomóż nazwać konkretną barierę oraz zmianę, która umożliwi udział w zadaniu.

Forma:
akceptuj wypowiedź, przygotowaną kartę, symbol lub AAC jako równorzędne drogi zgłoszenia.

Relacja: Samorzecznictwo rozwija się w relacji z reagującym otoczeniem; ćwiczenie samej formułki nie daje realnego wpływu.

Reakcja:
odpowiedz rzeczowo i uzgodnij możliwe rozwiązanie, zamiast oceniać sposób wyrażania potrzeby.

Przykład:
uczeń prosi o podział długiej instrukcji na etapy, nie ujawniając publicznie diagnozy.

Pomiar:
sprawdź skuteczność prośby oraz możliwość poinformowania, że zastosowane wsparcie nie wystarcza.

Obecność:
zachowuj spokojny ton, przewidywalne słowa i dystans zgodny z potrzebą ucznia.
Uproszczenie:
ogranicz pytania, publiczne komentarze i liczbę osób włączających się do sytuacji.
Relacja: Regulująca obecność otwiera drogę do późniejszej rozmowy, ale nie polega na narzucaniu jednej techniki uspokajania.
Wsparcie:
zaoferuj znane opcje odpoczynku oraz komunikacji bez wymagania natychmiastowej rozmowy.
Przykład:
po zatłoczonej przerwie dorosły siada w ustalonym miejscu i pokazuje dostępne możliwości.
Centrum: Współregulujący dorosły.
Pomiar:
obserwuj odzyskiwanie wyboru i orientacji; pozorny spokój nie zawsze oznacza poczucie bezpieczeństwa.

Centrum: Bezpieczne relacje rówieśnicze.

Granice:
uzgadniaj zasady dotyczące rzeczy, dotyku, żartów i sposobu kończenia kontaktu.

Równowaga:
obserwuj wzajemność, możliwość odmowy oraz realny wybór partnerów aktywności.

Relacja: Liczba kontaktów nie opisuje jakości relacji; pozorna popularność może współistnieć z naciskiem i naruszaniem granic.

Pomoc:
zapewnij znaną osobę reagującą na krzywdzenie, bez obciążania ucznia samodzielnym rozwiązaniem przemocy.

Przykład:
grupa przerywa żart po sygnale sprzeciwu i zmienia temat rozmowy.

Pomiar:
pytaj o poczucie bezpieczeństwa w różnych miejscach szkoły, także poza zasięgiem dorosłych.

Centrum: Rozpoznawanie wykluczenia.

Obserwacja: szukaj powtarzalnego pomijania, blokowania dostępu, wyśmiewania i warunkowego dopuszczania do grupy.

Głos: zapytaj ucznia w dostępny, dyskretny sposób; samotność z wyboru wymaga odróżnienia od wykluczenia.

Relacja: Wykluczenie jest problemem relacji i organizacji; dodatkowy trening społeczny ucznia nie zastąpi reakcji na krzywdzenie.

Reakcja: zatrzymaj krzywdzenie i zastosuj procedury placówki; nie wymagaj, by uczeń sam zdobył akceptację.

Przykład: podczas projektu grupa stale odmawia uczniowi materiałów, choć deklaruje wspólną pracę.

Pomiar: sprawdź zmianę zachowania otoczenia oraz realny dostęp do współtworzenia po interwencji.

Centrum: Reakcja na krzywdzące słowa.

Zatrzymanie: jasno nazwij niedopuszczalne zachowanie bez powtarzania obraźliwej treści jako etykiety osoby.

Ochrona: zapytaj poszkodowanego o potrzebne wsparcie, umożliwiając odejście i kontakt z zaufanym dorosłym.

Relacja: Wyjaśnienie „to żart” nie unieważnia szkody; reakcja powinna chronić granice i dostęp do uczestnictwa.

Odpowiedzialność: podejmij działanie według procedur, nie przenoś obowiązku wyjaśniania na osobę krzywdzoną.

Przykład: nauczyciel przerywa wyśmiewanie komunikatora i zapewnia uczniowi dalszy udział w rozmowie.

Pomiar: sprawdź, czy zachowanie ustaje i czy uczeń nadal czuje się bezpiecznie w grupie.

Centrum: Powrót po trudnym zdarzeniu.

Kontakt:
ustal z uczniem bezpieczną osobę i dostępny sposób zgłaszania obaw po zdarzeniu.

Plan:
pokaż najbliższy przebieg dnia i możliwość odpoczynku, bez żądania opowiedzenia wszystkiego grupie.

Relacja: Przewidywalny plan ułatwia orientację, lecz powrót wymaga również reagowania na przyczynę i możliwość ponownego zgłoszenia trudności.

Obciążenie:
dostosuj wymagania do aktualnego funkcjonowania i wskazań osób odpowiedzialnych za wsparcie.

Przykład:
po konflikcie uczeń wraca najpierw do znanego zadania w wybranej parze.

Pomiar:
obserwuj poczucie bezpieczeństwa w kolejnych dniach; jednorazowy powrót nie kończy potrzeby wsparcia.

Centrum: Docenianie strategii i wysiłku.

Konkret:
nazwij strategię, decyzję albo zmianę sposobu działania, którą można zauważyć.

Znaczenie:
pokaż, jak ta czynność wpłynęła na zrozumienie, postęp lub współpracę.

Relacja: Docenianie użytecznej strategii pomaga ją powtórzyć; ogólna pochwała wysiłku może pomijać nieskuteczność albo nadmierny koszt pracy.

Granice:
nie chwal samego znoszenia bólu, przeciążenia ani rezygnacji z potrzebnej pomocy.

Przykład:
„Zrobiłeś szkic, dlatego łatwiej ustaliłeś kolejność informacji na swoim plakacie”.

Pomiar:
zapytaj, którą strategię uczeń chce zachować, a którą zmienić przy następnym zadaniu.

Centrum: Głos ucznia w zasadach.

Udział:
zaproś różne sposoby zgłaszania propozycji, także anonimowo lub przez AAC.

Konkret:
rozmawiaj o zachowaniach i potrzebach, zamiast wymagać ogólnej deklaracji „bądź miły”.

Relacja: Głos ucznia ma znaczenie, kiedy propozycje prowadzą do decyzji i wyjaśnienia, a nie jedynie dekoracyjnego głosowania.

Uzgodnienie:
wskaż, co można zmienić oraz jakie granice bezpieczeństwa pozostają obowiązujące.

Przykład:
klasa uzgadnia spokojne miejsce przerwy i sposób zapraszania bez nacisku.

Pomiar:
wróć do zasad po próbie, sprawdzając ich zrozumiałość i wpływ na różne osoby.

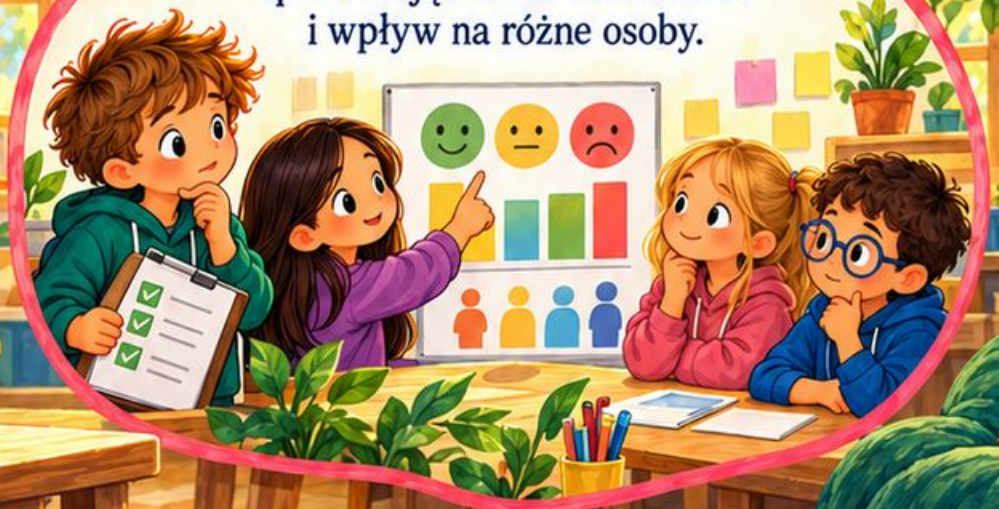

Centrum:
Poczucie bezpieczeństwa.
Przewidywalność:
pokazuj plan, zmiany i osoby dostępne w razie potrzeby wsparcia.
Granice:
reaguj na krzywdzenie, respektuj odmowę i zapewniaj możliwość zgłaszania problemu bez odwetu.
Relacja: Bezpieczeństwo powstaje z przewidywalnego działania otoczenia; sam plakat zasad nie zapewnia ochrony i dostępnej pomocy.
Przykład:
uczeń wie, gdzie czeka zaufany dorosły po trudnej przerwie i jak go przywołać.
Pomiar:
pytaj o doświadczenie ucznia; brak skarg nie musi oznaczać braku obaw ani zagrożeń.
Relacja:
buduj zaufanie przez zgodność obietnic z działaniem, nie przez wymuszanie zwierzeń.

Obszar 8: Planowanie, współpraca i wysokie zdolności

Gałąź 1:

- Od obserwacji do celu — 190
- WOPFU a plan działań — 191
- Mierzalny cel IPET — 192
- Odpowiedzialność w zespole — 193
- Termin przeglądu wsparcia — 194

Gałąź 2:

- Fakty i interpretacje — 195
- Ochrona danych w dokumentacji — 196
- Przygotowanie rozmowy z rodziną — 197
- Uzgodnienia domu i szkoły — 198
- Rozbieżne perspektywy — 199

Łącz rozpoznanie potrzeb z działaniem; wymagania dokumentacji i terminy sprawdzaj w aktualnych przepisach.

Gałąź 3:

- Udział ucznia w decyzjach — 200
- Przekazanie informacji nowemu zespołowi — 201
- Dostosowanie a zmiana celu — 202
- Uniwersalny dostęp do materiałów — 203
- Rozpoznawanie wysokich zdolności — 204

Gałąź 4:

- Zainteresowanie a poziom umiejętności — 205
- Wzbogacanie zamiast mnożenia ćwiczeń — 206
- Pogłębianie problemu — 207
- Elastyczne tempo pracy — 208
- Nierównomierny rozwój zdolności — 209

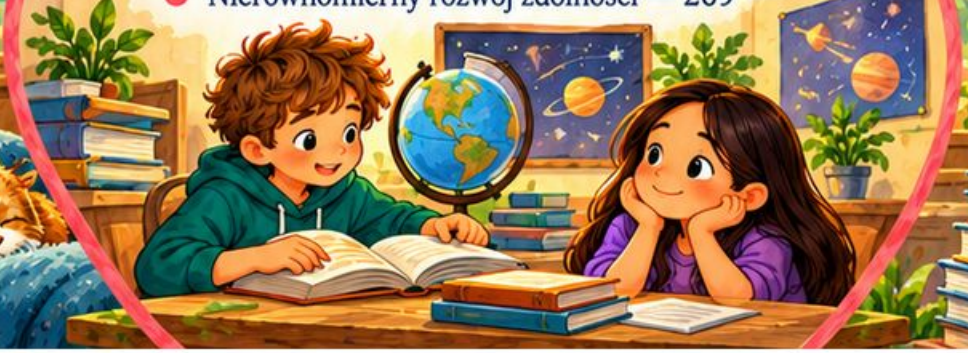

Gałąź 5:

- Podwójna wyjątkowość — 210
- Perfekcjonizm i błąd — 211
- Współpraca różnych profili uczniów — 212
- Projekt badawczy z dostępną prezentacją — 213
- Ocena indywidualizacji — 214

Centrum: Od obserwacji do celu.

Fakt:
opisz działanie ucznia, sytuację i dostępną pomoc, bez interpretacji intencji.

Potrzeba:
wskaż barierę ograniczającą udział oraz mocną stronę, którą można wykorzystać.

Relacja: Cel wynika z potrzeby funkcjonalnej; lista aktywności dorosłego nie opisuje jeszcze zmiany możliwej do zauważenia u ucznia.

Cel:
wybierz zachowanie możliwe do zaobserwowania i ważne w codziennym funkcjonowaniu.

Przykład:
zamiast „poprawi' komunikację" zaplanuj zgłoszenie prośby o wyjaśnienie podczas instrukcji.

Pomiar:
ustal sytuację obserwacji, sposób zapisu i moment wspólnego przeglądu z uczniem.

Centrum: WOPFU a plan działań.

Obraz:
zbierz funkcjonowanie w różnych sytuacjach, uwzględniając zasoby, bariery i głos ucznia.

Rozróżnienie:
WOPFU porządkuje rozpoznanie funkcjonowania; IPET określa uzgodnione działania i dostosowania.

Relacja: Opis funkcjonowania staje się użyteczny, kiedy wyjaśnia wybór wsparcia i pozwala wrócić do oceny jego efektu.

Priorytet:
wybierz potrzeby o istotnym wpływie na uczestnictwo, zamiast kopiować każdą obserwację jako cel.

Przykład:
trudność przy zmianie sali prowadzi do planu orientacji i ustalenia osoby wspierającej.

Pomiar:
sprawdź związek działania z potrzebą; szczegóły organizacyjne potwierdzaj według aktualnych zasad placówki.

Centrum: Mierzalny cel IPET.

Zachowanie:
opisz, co uczeń zrobi, w jakiej sytuacji i przy jakim wsparciu.

Punkt wyjścia:
zanotuj aktualny sposób działania przed wyznaczeniem oczekiwanego poziomu zmiany.

Relacja: Mierzalny cel pomaga ocenić dostosowanie, ale nie powinien sprowadzać ucznia do wyniku bez uwzględnienia komfortu.

Kryterium:
ustal osiągalną częstość lub zakres wraz z okresem obserwacji, indywidualnie.

Przykład:
„Podczas pakowania uczeń korzysta z listy i przygotowuje trzy uzgodnione materiały”.

Pomiar:
określ, kto i jak zapisuje próby; liczby w przykładzie nie są normą rozwojową.

Centrum: Odpowiedzialność w zespole.

Działanie:
przypisz konkretną czynność przygotowania albo realizacji wskazanej osobie, zgodnie z kompetencjami.

Spójność:
ustal wspólne znaczenie sygnałów i sposób reagowania w różnych szkolnych sytuacjach.

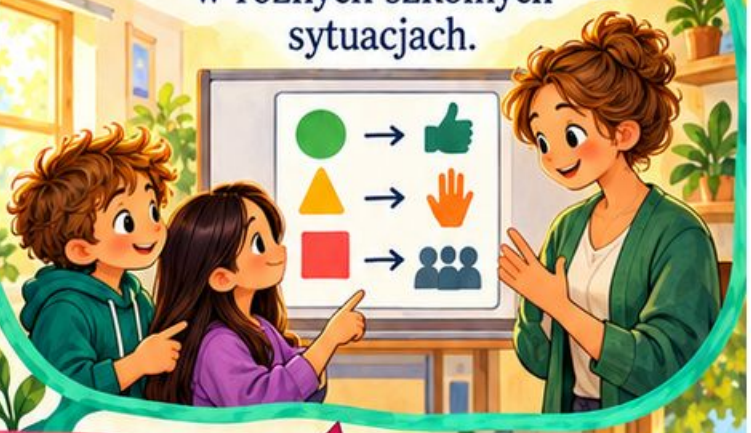

Relacja: Jasny podział zwiększa ciągłość wsparcia; jedna osoba nie powinna samodzielnie zastępować współpracy całego zespołu.

Kontakt:
wyznacz sposób przekazania obserwacji i rozwiązania problemu, gdy wsparcie nie jest dostępne.

Przykład:
nauczyciel przygotowuje plan, osoba wspierająca sprawdza dostęp, uczeń zgłasza brakujący element.

Pomiar:
kontroluj wykonanie uzgodnień przed oceną efektów; „wszyscy pomagają” nie określa odpowiedzialności.

Ustalenie:
zapisz konkretną datę albo moment przeglądu, zgodny z aktualnymi wymaganiami organizacyjnymi.
Dane:
określ wcześniej, jakie obserwacje będą zbierane i kto przedstawi perspektywę ucznia.
Relacja:
Termin przeglądu porządkuje odpowiedzialność; nie jest powodem odkładania pilnej korekty niedostępnych warunków nauki i komunikacji.
Elastyczność:
reaguj wcześniej na ból, brak dostępu lub nieskuteczne wsparcie, nie czekając biernie.
Przykład:
po próbie nowego planu zespół omawia orientację w salach oraz odczuwane przeciążenie.
Centrum:
Termin przeglądu wsparcia.
Decyzja:
zapisz zachowanie, zmianę albo zakończenie danego rozwiązania wraz z uzasadnieniem.

Centrum: Fakty i interpretacje.

Fakt:
zapisuj widoczne działanie, czas, sytuację i zastosowane wsparcie możliwie konkretnie.

Interpretacja:
oznacz hipotezę jako przypuszczenie, które wymaga sprawdzenia, nie cechę osoby.

Relacja: Oddzielenie faktu od hipotezy chroni przed utrwalaniem etykiet i ułatwia wybór konkretnej próby dostosowania materiału.

Alternatywy:
rozważ kilka wyjaśnień, włączając perspektywę ucznia i warunki otoczenia.

Przykład:
„odłożył kartę po instrukcji" zastępuje „nie chce współpracować"; pytanie ujawnia nieczytelny druk.

Pomiar:
sprawdź, czy zmiana wskazanej bariery wpływa na działanie w podobnej sytuacji.

Centrum: Ochrona danych w dokumentacji.

Minimalizacja:
zapisuj informacje potrzebne do celu wsparcia, bez zbędnych szczegółów o życiu rodziny.

Dostęp:
korzystaj z zatwierdzonych miejsc przechowywania i uzgodnionych zasad udostępniania w placówce.

Relacja: Ochrona danych dotyczy także kontekstu; zestaw szczegółów może ujawnić osobę mimo pominięcia samego imienia i nazwiska.

AI:
nie wklejaj danych identyfikujących ani poufnej dokumentacji do publicznego narzędzia.

Przykład:
do przygotowania ogólnego wzoru użyj fikcyjnej sytuacji, usuwając nazwę szkoły i dane ucznia.

Pomiar:
sprawdź odbiorców oraz treść przed wysłaniem; pseudonim nie zawsze skutecznie uniemożliwia identyfikację.

Centrum: Przygotowanie rozmowy z rodziną.

Cel:
wybierz temat spotkania i oczekiwany rezultat, pozostawiając miejsce na perspektywę rodziny.

Przykłady:
przygotuj krótkie obserwacje, mocne strony i pytania zamiast katalogu zarzutów.

Relacja: Rodzina wnosi wiedzę o innym kontekście; jej obserwacja nie musi być sprzeczna z tym, co dzieje się w klasie.

Dostęp:
uzgodnij formę, czas, język i sposób przekazania informacji po spotkaniu.

Przykład:
rozmowa dotyczy pakowania; rodzina wskazuje, że wieczorny plan działa lepiej niż poranny.

Pomiar:
zakończ konkretnym uzgodnieniem oraz terminem sprawdzenia, czy rozwiązanie jest wykonalne dla obu stron.

Centrum: Uzgodnienia domu i szkoły.

Cel wspólny:
uzgodnij potrzebę ważną w obu środowiskach, zamiast wymagać identycznego przebiegu dnia.

Słowa:
ustal znaczenie komunikatów i sposobów pomocy, zwłaszcza odmowy oraz zgłaszania trudności.

Relacja: Spójny cel może być realizowany różnymi sposobami; zgodność wszystkich przedmiotów i rutyn nie jest warunkiem współpracy.

Granice:
uwzględnij zasoby rodziny i organizację szkoły, unikając przenoszenia całej odpowiedzialności na dom.

Przykład:
wspólny komunikat „potrzebuję wyjaśnienia” działa przy zadaniu domowym i szkolnej instrukcji.

Pomiar:
zbieraj informacje o użyteczności w każdym środowisku, dopuszczając różne konkretne narzędzia.

Centrum: Rozbieżne perspektywy.

Perspektywy:
zapisz, kto obserwuje jaką sytuację, przy jakim zadaniu i dostępnym wsparciu.

Wspólny fakt:
znajdź element, co do którego osoby są zgodne, bez unieważniania różnic.

Relacja: Różne opisy mogą być jednocześnie prawdziwe; kontekst pomaga zrozumieć, dlaczego potrzebne jest inne wsparcie.

Hipoteza:
sprawdź wpływ hałasu, pory, partnera lub wymagań, zamiast wybierać „bardziej wiarygodnego” świadka.

Przykład:
uczeń rozmawia swobodnie w domu, lecz w głośnej sali korzysta głównie z gestów.

Pomiar:
zaplanuj obserwację w porównywalnych warunkach i zapytaj ucznia o jego doświadczenie.

Centrum: Udział ucznia w decyzjach.

Przygotowanie:
pokaż temat decyzji i realne opcje w formie dostępnej dla ucznia.

Wypowiedź:
daj czas, AAC, zapis albo rozmowę indywidualną, bez obowiązku publicznego wystąpienia.

Relacja: Udział w decyzji wymaga zrozumiałej informacji i widocznego skutku; sama obecność na spotkaniu nie zapewnia współdecydowania.

Wpływ:
wyjaśnij przyjęte rozwiązanie i powód ograniczeń; nie pytaj wyłącznie dla formalnego potwierdzenia.

Przykład:
uczeń wybiera sposób pokazania projektu i zgłasza potrzebę spokojnego miejsca.

Pomiar:
sprawdź, czy decyzja zmieniła organizację oraz czy uczeń może ją później skorygować.

Centrum: Przekazanie informacji nowemu zespołowi.

Selekcja:
przekaż aktualne informacje potrzebne do dostępu, komunikacji, bezpieczeństwa i dalszej nauki.

Głos:
uzgodnij z uczniem oraz właściwymi osobami zakres i sposób wymiany danych.

Relacja: Przekazanie opisuje funkcjonowanie i skuteczne warunki; obszerna historia bez wskazówek działania może nie poprawić dostępności nauki.

Praktyka:
pokaż działające narzędzie, sygnały oraz reakcję partnera, nie tylko nazwę rozpoznania.

Przykład:
nowy nauczyciel poznaje plan przejść i sposób zgłaszania niezrozumienia przed pierwszą lekcją.

Pomiar:
sprawdź, czy zespół potrafi zastosować wsparcie i wie, gdzie wyjaśniać niejasności.

Centrum: Dostosowanie a zmiana celu.

Cel:
nazwij wiedzę albo umiejętność, która ma pozostać przedmiotem uczenia i oceny.

Dostęp:
zmień sposób prezentacji, czas lub odpowiedź, jeśli usuwa to konkretną barierę.

Relacja: Dostosowanie sposobu nie musi oznaczać zmiany treści; oba rodzaje decyzji należy nazywać wyraźnie i indywidualnie uzasadniać.

Rozróżnienie:
zmiana oczekiwanego zakresu treści wymaga osobnego, uzasadnionego ustalenia przez właściwy zespół.

Przykład:
odpowiedź przez AAC może sprawdzać tę samą wiedzę o roślinie co wypowiedź ustna.

Pomiar:
sprawdź, czy wybrana forma zachowuje istotę celu i nie podpowiada merytorycznej odpowiedzi.

Centrum: Uniwersalny dostęp do materiałów.

Planowanie: przygotuj czytelny tekst, strukturę, opis obrazu i możliwość innej formy odpowiedzi.

Wybór: udostępniaj różne drogi korzystania bez zmuszania ucznia do publicznego ujawniania potrzeby.

Relacja: Dostępność od początku ogranicza potrzebę późniejszych poprawek, ale nadal wymaga sprawdzania potrzeb konkretnej osoby w danym zadaniu.

Sprawdzenie: testuj materiały w rzeczywistym użyciu, uwzględniając dostęp techniczny i językowy.

Przykład: karta doświadczenia ma czytelne nagłówki, plik do odsłuchu i miejsce na nagranie obserwacji.

Pomiar: oceń, kto nadal napotyka barierę; rozwiązania ogólne nie zastępują indywidualnych dostosowań.

Centrum: Rozpoznawanie wysokich zdolności.

Obserwacja:
szukaj zaawansowanego rozumowania, nowych powiązań lub szczególnej jakości działania w konkretnej dziedzinie.

Okazje:
zapewnij różne zadania, także niewymagające szybkiego pisania ani publicznej wypowiedzi.

Relacja: Różnorodne dowody pomagają zauważyć potencjał ukryty przez barierę; pojedynczy sukces albo etykieta nie wyznacza całego profilu.

Kontekst:
uwzględnij język, doświadczenie, dostęp i nierównomierny profil; wyniki szkolne nie opisują wszystkiego.

Przykład:
uczeń tworzy złożone modele przestrzenne mimo trudności organizacji pisemnego opisu.

Pomiar:
zbieraj próbki i konsultuj potrzebę pogłębionej oceny, zamiast rozpoznawać zdolności jedną zabawą.

Centrum: Zainteresowanie a poziom umiejętności.

Rozróżnienie:
silna fascynacja tematem nie określa automatycznie poziomu opanowania związanych z nim umiejętności.

Dane:
obserwuj rozumowanie, samodzielne pytania, jakość wykonania i przenoszenie wiedzy do nowych sytuacji.

Relacja: Zainteresowanie otwiera drzwi do nauki; dobór poziomu wymaga osobnego sprawdzenia umiejętności potrzebnych do konkretnego problemu.

Dostosowanie:
dobierz wyzwanie do aktualnego poziomu, zachowując zainteresowanie jako motywujący kontekst.

Przykład:
miłośnik astronomii pamięta nazwy planet, lecz dopiero uczy się porównywać modele ruchu.

Pomiar:
sprawdzaj nowe zadanie, nie tylko liczbę zapamiętanych ciekawostek w ulubionym obszarze.

Centrum: Wzbogacanie zamiast mnożenia ćwiczeń.

Gotowość:
sprawdź opanowanie podstaw, zanim zdecydujesz o innym zakresie pracy ucznia.

Wzbogacenie:
dodaj głębię, nowe perspektywy, ograniczenie albo samodzielne pytanie zamiast większej liczby kopii.

Relacja: Więcej identycznych ćwiczeń może zwiększać obciążenie bez nowego uczenia; wzbogacenie powinno tworzyć rzeczywiste wyzwanie poznawcze.

Wybór:
uzgodnij temat oraz formę rezultatu, zachowując wsparcie organizacji i komunikacji.

Przykład:
po opanowaniu obwodu uczeń projektuje różne figury z takim samym obwodem.

Pomiar:
oceniaj jakość rozumowania i nowe wnioski, a nie objętość dodatkowego zadania.

Centrum: Pogłębianie problemu.

Pytanie:
zaproponuj „dlaczego?”, „kiedy to nie działa?” albo „od czego zależy wynik?”.

Dowód:
zachęcaj do sprawdzania hipotezy przez model, dane lub porównanie przykładów.

Relacja: Pogłębienie wymaga lepszego wyjaśnienia zależności; zebranie większej liczby niepowiązanych ciekawostek nie zawsze rozwija problem.

Granice:
określ zasoby i czas, pomagając zawęzić problem do wykonalnej próby.

Przykład:
uczeń bada, jak kształt podstawy wpływa na stabilność podobnych wież.

Pomiar:
oceniaj uzasadnienie i rozpoznanie ograniczeń, nie tylko efektowny końcowy produkt projektu.

Centrum: Elastyczne tempo pracy.

Rozpoznanie: ustal, które treści uczeń opanował, a gdzie potrzebuje próby lub dodatkowego czasu.

Organizacja: umożliwiaj przejście dalej po sprawdzeniu zrozumienia, zamiast obowiązkowego czekania na identyczne zadania.

Relacja: Elastyczne tempo odpowiada na gotowość w konkretnej dziedzinie; nie powinno stawać się wymaganiem bycia szybkim we wszystkim.

Równowaga: zachowaj odpoczynek i relacje; szybsze tempo nie oznacza nieograniczonej dostępnej energii.

Przykład: uczeń po krótkiej weryfikacji podstaw przechodzi do problemu z kilkoma rozwiązaniami.

Pomiar: sprawdź rozumienie, obciążenie i możliwość proszenia o pomoc przy trudniejszym materiale.

Centrum: Nierównomierny rozwój zdolności.

Profil:
opisuj oddzielnie rozumowanie, język, ruch, organizację i funkcjonowanie emocjonalne w różnych zadaniach.

Oczekiwania:
nie wyprowadzaj dojrzałości wszystkich obszarów z jednej zaawansowanej umiejętności ucznia.

Relacja: Zaawansowane rozumowanie może współistnieć z potrzebą prostego wsparcia organizacyjnego; jedno nie unieważnia drugiego w szkolnej codzienności.

Wsparcie:
rozwijaj mocne strony, jednocześnie zapewniając pomoc tam, gdzie jest potrzebna.

Przykład:
uczeń sam analizuje złożony wykres, ale korzysta z listy przy pakowaniu materiałów.

Pomiar:
oceniaj każdą potrzebę w jej kontekście, bez zarzutu „skoro umiesz to, powinieneś również tamto”.

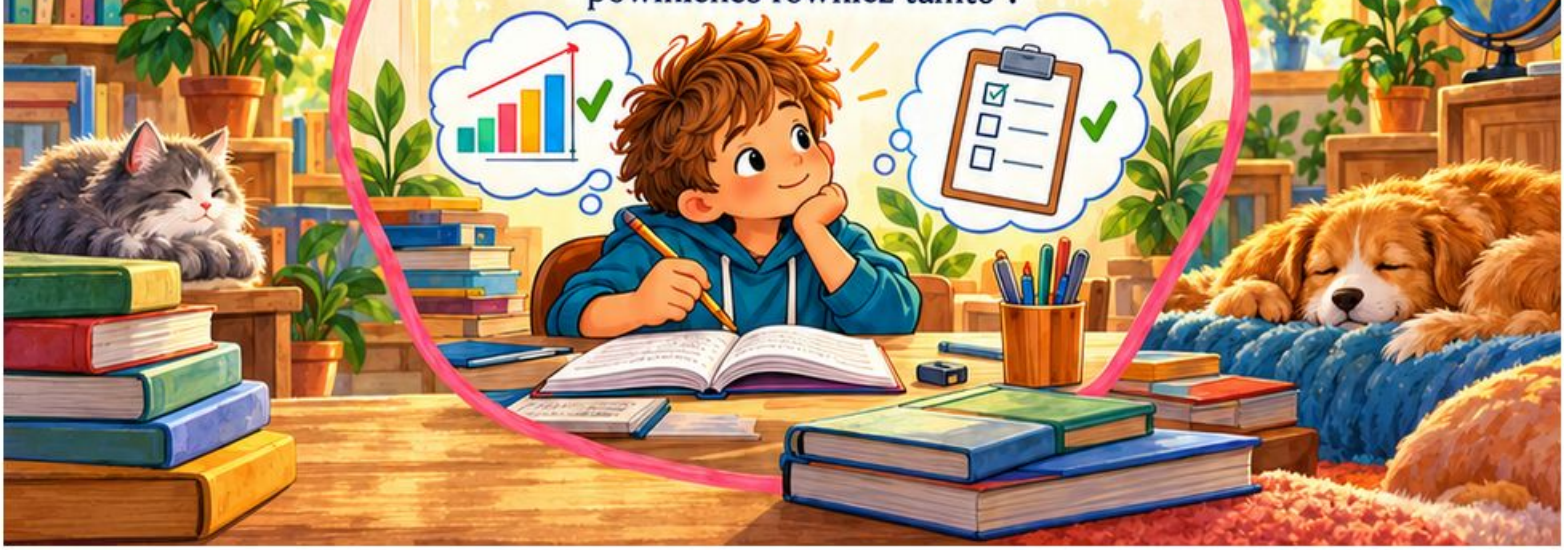

Centrum: Podwójna wyjątkowość.

Współistnienie:
wysokie zdolności mogą towarzyszyć trudnościom lub niepełnosprawności; każdy obszar wymaga osobnego rozpoznania.

Widoczność:
trudności mogą zasłaniać potencjał, a wysoki wynik może maskować koszt kompensowania bariery.

Relacja: Wsparcie trudności nie powinno wymagać rezygnacji z ambitnej treści; rozwijanie zdolności nie usuwa automatycznie potrzeb dostępu.

Plan:
łącz odpowiednie wyzwanie poznawcze z realnymi dostosowaniami dostępu i ekspresji.

Przykład:
uczeń tworzy oryginalny projekt techniczny, korzystając z dyktowania i wsparcia planowania zapisu.

Pomiar:
zbieraj dowody rozumowania i obciążenia; mapa nie jest narzędziem rozpoznawania profilu klinicznego.

Centrum: Perfekcjonizm i błąd.

Kryterium:
odróżniaj wystarczającą jakość zadania od nieosiągalnego wymagania bezbłędności we wszystkim.

Próba:
pokazuj szkic, test i poprawkę jako naturalne części tworzenia wiedzy oraz projektu.

Relacja: Wysokie wymagania warto łączyć z elastycznym działaniem; błąd dostarcza informacji, ale nie musi określać wartości całej pracy.

Wsparcie:
pomagaj wybrać jedną korektę i moment zakończenia, bez wyśmiewania wysokich standardów.

Przykład:
uczeń zachowuje udany model, poprawiając tylko podpis osi zamiast porzucać całą pracę.

Pomiar:
obserwuj podejmowanie prób, zdolność korzystania z pomocy oraz koszt ciągłego poprawiania.

Centrum: Współpraca różnych profili uczniów.

Wkład:
rozpoznaj różne kompetencje i potrzebne wsparcie bez tworzenia stałej hierarchii uczniów.

Role:
rozdziel działania tak, by każdy miał dostęp do myślenia oraz wspólnych decyzji.

Relacja: Różnorodność wspiera współpracę, gdy role się uzupełniają; wykorzystanie jednego ucznia jako stałego pomocnika może ograniczać jego naukę.

Relacja:
uczeń zdolny nie musi stale uczyć innych ani wykonywać za grupę trudniejszych części.

Przykład:
przy projekcie mostu jedna osoba proponuje model, druga bada obciążenie, trzecia dokumentuje.

Pomiar:
oceniaj wzajemność, udział i rozwój każdej osoby, nie tylko jakość produktu końcowego.

Centrum: Projekt badawczy z dostępną prezentacją.

Pytanie:
wybierz problem możliwy do zbadania i określ, jakie dane pomogą odpowiedzieć.

Plan:
ustal etapy, narzędzia, role i dostępne sposoby zapisu obserwacji.

Relacja: Dostępna prezentacja ma pokazywać rzeczywiste rozumowanie; efektowna oprawa nie zastępuje związku danych z wnioskiem badawczym ucznia.

Prezentacja:
zaproponuj model, plakat, nagranie, AAC lub inną formę zachowującą autorstwo ucznia.

Przykład:
badanie wzrostu fasoli kończy się wykresem, modelem i krótkim dostępnym komentarzem autora.

Pomiar:
oceniaj pytanie, dowody i wniosek według wspólnych kryteriów, oddzielając formę ekspresji.

Centrum: Ocena indywidualizacji.

Cel:
wróć do bariery, która uzasadniała wsparcie, oraz wybranego wskaźnika uczestnictwa.

Realizacja:
sprawdź, czy narzędzie było faktycznie dostępne i stosowane zgodnie z uzgodnieniem.

Relacja: Indywidulizacja jest cyklem rozpoznania, próby i korekty; sukces jednego dostosowania nie kończy obserwowania innych potrzeb ucznia.

Perspektywy:
połącz obserwacje zespołu z oceną ucznia dotyczącą komfortu, wysiłku i kontroli.

Przykład:
możliwość nagrania odpowiedzi zwiększa samodzielność, lecz uczeń nadal potrzebuje uporządkowania instrukcji.

Decyzja:
zachowaj działający element i zaplanuj zmianę pozostałej bariery z terminem sprawdzenia.

Źródła — część 1
Podstawy edukacyjne i planowanie

1.

Dziennik Ustaw,2020, poz.1309. Tekst jednolity rozporządzenia o organizacji kształcenia specjalnego. ELI: eli.gov.pl.

Wykorzystanie: relacja rozpoznania funkcjonowania, IPET i współpracy zespołu. Aktualne brzmienie i terminy należy sprawdzać osobno.

2.

Piotr Mazur, Bożena Solecka. Koncepcja nakładek uwzględniających specjalne potrzeby edukacyjne. Ośrodek Rozwoju Edukacji. ore.edu.pl.

Wykorzystanie: indywidualizacja, dostępność, profile potrzeb, organizacja i ocenianie.

3.

IBE. Poradnik dotyczący AI w edukacji, publikacja udostępniona przez gov.pl.

Wykorzystanie: ostrożne użycie narzędzi i ochrona informacji o uczniu.

7.

Jolanta Rafał-Łuniewska. Dostosowanie wymagań edukacyjnych wobec uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. ORE,2021.

Wykorzystanie: czytanie, pisanie, liczenie i ocena wiedzy.

4. NICE. Autism spectrum disorder in under 19 s: support and management. CG 170. nice.org.uk.
Zakres odniesienia: potrzeby indywidualne, komunikacja i otoczenie. Zalecenia brytyjskie nie są polską normą prawną.
6. ASHA / National Joint Committee. Augmentative and Alternative Communication. asha.org/NJC/AAC.
Wykorzystanie: komunikacja bez progów wykluczających i dostęp zgodny z potrzebą osoby.
Źródła — część 2
Komunikacja i indywidualne wsparcie
8. ASHA Practice Portal. Augmentative and Alternative Communication. asha.org/practice-portal.
Wykorzystanie: dobór dostępu, słownictwo, modelowanie i rola partnera.
Dostęp do źródeł:27.10.2026.
Mapy zawierają autorskie przykłady szkolne i syntezy zasad. Nie odtwarzają testów ani protokołów terapii. Pełne adresy oraz powiązanie z poszczególnymi mapami znajdują się w wersji tekstowej.